

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ

Ярослав ЯРІІІ

СПОВІДЬ
З ТОГО СВІТУ

 FOLIO

Коронація

СЛОВА

Історія України в романах

Ярослав Яріш

Сповідь з того світу

«Фолио»

2015

ББК 84(4УКР)6

Яріш Я. І.

Сповідь з того світу / Я. І. Яріш — «Фолио», 2015 — (Історія України в романах)

ISBN 978-966-03-7361-7

Хто насмілиться кинути виклик Долі? Хто заставить Коло Історії крутитися в інший бік? Хто здатен перескочити безмежну прірву відчаю, страху й зневіри, піднятися вище за саму Смерть і своєю любов'ю розігнати темряву?! Невже вона, тендітна молода жінка, в котрої щойно забрали найдорожче? Її Іван гине під час подій на Майдані – Марія ж не може змиритися зі смертю коханого чоловіка. І ось жереб кинуто: Доля заводить жінку в дохристиянські часи, вимірявши дистанцію у 13 століть. Галасливим вертепом пробігають покоління, змінюються епохи... Авари, хрестоносці, монголи, яничари, НКВС... А Марія все мандрує і мандрує: щойно перетнувши фінальну лінію, знову опиняється на старті. Це і є відповіддю всесильної Долі на її виклик, адже Кола Історії не розірвати: як гинули Іванові прадіди, так і він мусить віддати своє життя за рідну землю...

ББК 84(4УКР)6

ISBN 978-966-03-7361-7

© Яріш Я. І., 2015

© Фолио, 2015

Содержание

Пролог	6
Розділ 1	9
Розділ 2	11
Розділ 3	13
Розділ 4	17
Розділ 5	20
Розділ 6	23
Розділ 7	26
Розділ 8	29
Розділ 9	33
Розділ 10	36
Розділ 11	39
Розділ 12	42
Розділ 13	46
Розділ 14	49
Конец ознакомительного фрагмента.	51

Ярослав Іванович Яріш

Сповідь з того світу

Історичний трилер

Автор книжки висловлює подяку за наданий історичний матеріал журналістам, краєзнавцям та історикам Львівщини:

Любомиру Світенку, Романові Гораку, Володимиру Дудку, Романові Смілі, Юлії Дурбак та Ігореві Сапеляку.

Також автор висловлює подяку народному депутату Ярославу Дубневичу за підтримку та популяризацію книжки.

Пролог

Навколо шуміли старі липи. Вітер пробіг поміж їхніми товстезними стовбурами, шугонув прибережним верболозом і понісся далі понад річковою гладдю. Поміж деревами блукали слота і сірість, обіймаючи мрякою, напуваючи дощем та заколисуючи шумом у верховітті.

Небо нависло густими сірими хмарами і все плакало, плакало, плакало. Кажуть: воно живе – небо. Йому з висоти все видно... Ще недавно це небо посміхалося зорями, підморгувало молодим місяцем купальській ночі – як раптом почервоніло. На сході. Ні, то не сонечко вставало з-за пралісів, аби дати людям теплий літній день. То була заграва: горіли містечки й села по той бік Верещиці. Прийшла біда, тож і плаче тепер...

Цей муж лежав нерухомо просто в калабані. Він дивився своїми вже скляними очима на те сіре небо, що плакало над його тілом. Муж не рухався – гримаса болю запеклася на обличчі. Грубі краплі з розгону падали на чоло, щоки, бороду, стікали по волоссю. Вони поволі змивали той біль – лице ставало спокійнішим.

Вишита дивним орнаментом сорочка була закривавлена, рана у грудях стала смертельною. Тіло уже б мало задубіти за цей час... Навкруги зліталися ворони і дивилися з гілля на чоловіка, однак підлітати не наважувались – щось їх стримувало. І тільки дощ, не боячись, і далі обмивав загиблого...

Раптом чоловік застогнав. Очі заплющилися. Видихнув. Тоді вдихнув, а далі ледве-ледве підняв свою важку правицю і став нею обмацувати рану. Це приносило мужеві біль, так що він кривився стогнучи. Втомився. Полежав іще трохи, а тоді, зібравши усю свою волю, сів. Дощ раптом посилювався, і полило наче із відра. Чоловік, похитуючись, витер долонею воду з обличчя. Очі його кліпали – їх пекло денне світло. За мить звикли. Муж почав шарити по калабані, щось шукаючи у брудній воді. Його рука натрапила на сталеве лезо – і він витяг великий меч. Ще трохи посидів, тримаючи лезо на колінах, – відпочивав, немов після важкої роботи.

Довго сидіти не можна: треба вставати. Спираючись на руків'я, стогнучи, чоловік підвівся. Мимоволі ще раз помацав рану, тоді ж брудною рукою знову витер мокре від дощу обличчя.

«Добре погуляли», – мовив про себе і почав оглядатися.

Навколо нього валялося багато тіл. Дехто лежав мирно, ніби й справді спав після доброї пиятики. Але більшість були порубані і тепер «валялися» із розрубаними головами й пробитими животами в смердючих калюжах із багна, крові й дощової води.

Муж був дуже могутньої статури: усім богатирям – богатир. Він розірвав на собі сорочку, здер із себе, оголюючи груди, витер лезо меча, так що воно тьмяно посміхнулося краплям дощу.

Його звали Михайлом. Він пам'ятав усе: ніч на Купала, сміх, співи, багаття. Дикі поганські забави... Тоді враз страшний крик:

– Обри!!!

Січа була зла і немилосердна – поле засіяне трупами і своїх, і чужих. Михайло все дивився навколо себе: трупи, трупи, трупи... І вороння на деревах. А незабаром і вовки прибіжать – уже, певно, занюхали свіжу кров і крутяться десь неподалік.

Михайло поволі пішов у бік річки: там, у густому верболозі та очереті, мали поховатися від степовиків жінки і діти. Стиснувши меч у руці, він крокував усе швидше. Його рана вже майже затяглася, могутнє тіло набирало пружності, рухи ставали меткі, а погляд – яснішав...

Михайло, не збавляючи кроку, спустився схилом, що густо заріс травною, і вийшов на берег річки. Тут стояв жертвник. Колись стояв. Зараз же він був спаплюжений, розгромлений, спалений. Навколо жертвника так густо насипано трупів, що неможливо було перейти, щоби не наступити на чийсь тіло. Мужі стояли на смерть... Кров, руки, очі – усе було перемелено

жорстокими жорнами... Побачив Михайло і кілька замордованих жіночих тіл – не встигли сховатися. Або не захотіли, залишившись зі своїми чоловіками до кінця.

Надивившись на цю страшну картину, він пішов понад берегом. Ішов усе швидше, немов хотів застати хоча б когось із живих у цьому царстві мертвих. Раптом десь почувся жіночий крик. Михайло прискорив ходу, а тоді побіг.

Доц перейшов, та сонце все одно не наважувалося виходити з-за густих хмар. Вони й далі висіли над самою землею, чекаючи вітру, аби він поволі посунув їх далі. Було тихо.

– Рятуйте! – знову розпачливо вигукнула жінка, порушуючи цю мертву тишу.

Степовик ударив її в лице так, що вона впала на землю. Озирнувся. На галявині було чимало обривів, однак кожен із них займався своїми справами, а за ним спостерігало лише декілька.

– Давай трахни її. Ти ж мужик, чи хто? – вишкірився Біда.

Вожаку степовиків, що виконував цю езекуцію, така думка прийшлася до вподоби, однак він цього не показав. Поволі нахилився, узяв напівпритомну свою жертву за косу і почав підводити.

– Чекай, – стримав інший на ймення Недоля. – Ти, Половий, маєш дати їй вибір.

Вожак відвернувся і сплюнув.

– Ми, обри, нікому вибору не даємо. Має бути завжди по-нашому, беремо, що хочемо. За нами – сила, а отже, ми можемо робити те, що нам заманеться.

Недоля посміхнувся:

– Ти помиляєшся, Половий. Згадай собі, як колись сам стояв перед вибором? Де б ти був зараз, якби я не підійшов до тебе та не запропонував дві дороги: ліворуч і праворуч?

Половий мовчав. Недоля продовжив:

– Тинявся б ти зараз поміж Доном, Волгою та Окою у пошуках нових пасовищ для своїх ведмедів! Тоді ти послушав мене, тож тепер ти – цар! Цю корону ти здобув, грабуючи багаті землі слов'ян. Та чи зможеш ти її втримати? Чи зможеш насолодитися всім награваним?

Половий мить постояв мовчки, тоді зазирнув в очі своєї жертви. Жінка тремтіла від страху, однак не побоялася глянути на нього. Із розбитої губи текла кров, та, незважаючи на це, вона була тоді дуже гарною.

– Я даю тобі вибір, – почав степовик. – Ти мені віддашся – і я перестану тебе бити. Навіть нагодую. Якщо ні – ти помреш.

Схоже, для жінки вибір був очевидний.

– Ліпше смерть.

Половий поглянув на Недолю, той мовчав. Оброві не сподобалася ця відповідь, він дуже хотів, щоби жінка зробили «правильний» вибір, тому підняв ставки.

– Я заберу тебе за Дон, до свого дому. Будеш моєю дружиною і царицею. Житимеш у розкоші. А коли ні – то я віддам тебе на поталу своїх людоловів. Ти помреш у муках, а твоє тіло роздиратимуть дикі звірі. Вибирай, – ще раз наголос Половий.

Жінка опустила очі, готуючись до смерті.

– Ніколи!

Вона і справді була дуже гарною, і з неї вийшла б добра цариця. Однак ця жінка вибрала інакше. Половий видихнув, тамуючи гнів, тоді почав добувати свій меч, поволі заніс його над головою жертви. Вона навіть не охнула.

– Шкода, – натомість зітхнув Недоля.

– Зупиніться!

Михайло чорною тінню вислизнув з лісу, а голос його був такий різкий, що обри аж здригнулися з несподіванки. Завмерли. Один Недоля почав поволі підводитися, раптом ухопив бойову сокиру і кинув нею у Михайла. Смертоносна зброя профурчала, обертаючись у повітрі.

– Зупинися! – ще раз наказав муж – і від його голосу сокира застигла на півдорозі.

Усе затихло. Навіть липи старі перестали шуміти. Завмер вітер. Річка стала, зупинивши свою течію. Обри також застигли: хто стоячи, хто балакаючи, хто підносячи до рота ситний слов'янський хліб. Катована жінка також застигла поглядом, дивлячись на Михайла своїми великими виразними очима.

Підвівся лиш той, хто не був людиною, – Недоля.

– Чого тобі треба?

– Я прийшов по неї.

– Опа-ча, – вишкірився степовик. – Вона зробила свій вибір, так що ти тут нічого не зробиш, білий! Вали звідси!

– Я не відступлюся, – твердо відповів Михайло.

Демон перестав шкіритися, натомість нагнав на себе страшну гримасу гніву.

– Не жартуй зі мною, Михаїле! Нас тут четверо, а ти – сам-один! Сила – за нами!

На підтвердження цих слів позаду Недолі стали Біда, Лихо і Малий. Михайло мовчав, навіть не думаючи відступати. Недоля добре це бачив, тому вів далі:

– Ти готовий віддати своє життя за оцю жінку? Вона ще трохи – і буде наша. Ти не бачив, як блиснули її очі, коли обрин сказав їй про царство, про розкіш. Про життя! Вона лише жінка, а жінки завжди лягають під сильнішого. Тому, мій білий друже, зникають цілі народи, хоча люди залишаються. Асиміляція... Те ж саме чекає і тутешніх русинів.

– А як же пророцтво? Як же Андрій, що стояв зі своїм хрестом на Дніпрових кручах?

Недоля удавано засміявся:

– Це все байки...

– Не бреш, демоне! Тут іще будуть стояти міста християнські із церквами золотверхими. А що до жінки – вона не дасться. Не всі такі! Так, люди є різні, але Він помер за їхні гріхи, я ж готовий накласти головою за їхню надію!

Демон зареготав цього разу щиро, і регіт його сколихнув цю мертву тишу і луною поко-
тився понад річкою.

– Тоді давай поб'ємося об заклад!

...Правила були давно відомі. Руки Михайло чорному не потиснув, але його слово важило набагато більше.

– Згода!

У ту ж мить сокира продовжила свій смертоносний політ, однак Михайло перехопив її лівою рукою і запустив назад: Недоля й незчувся, як сталеве лезо пролетіло над його головою і вп'ялося в дерево. Усе навколо ожило, навіть вітер знову почав колихатися у верховітті дерев.

– Ще побачимося, – мовив Михайло і зник.

– Відпусти її, – наказав Недоля, потираючи руки. Половий опустил меч.

– Іди звідси.

Жінка ще не до кінця зрозуміла, що сталося, однак долю випробовувати не стала. Зату-
ливши руками розхристану сорочку, вона поволі встала і покрокувала геть. Обри один за одним розступилися перед нею.

Знову пішов холодний дощик...

Розділ 1

Марія

Тут усе перемішалось: час, люди, звичаї, історія. Здавалося, що хтось просто перезавантажив систему – і вона видавала, викидала різні результати, перебираючи їх, перетасовуючи, не в змозі вибрати з-поміж них оптимальний. Та хіба ж реально було усе це систематизувати, розкласти по якихось полицках, комірках, позначити нулями й одиничками? Ні! Не цього разу, бо все це творилося не в надрах процесора, не на моніторі, а просто перед моїми очима, навколо мене, в моїй голові та душі. Замість мирного гудіння системного блока тихо стукало серце в грудях, а замість лампочок індикаторів мені блимало здаля світло в кінці тунелю...

Історія, що вам хочу розказати, доволі дивна, і ваше право – вірити чи посміятися. Життя людині дається лише раз, і вона проходить його від точки до точки. Проходячи цей шлях, людина мислить і працює, любить і ненавидить, сумує і радіє, продовжує себе у нащадках. Мені довелося пережити не одне життя, а сотні, може, навіть тисячі – хто б їх рахував? Я надто часто втрачала найдорожче, мені його повертали і знов забирали, вириваючи з рук. Я виплакала всі свої сльози, висміяла увесь сміх, так що в душі лишилася простора чорна порожнеча. І серед тої порожнечі жила сива, втомлена, пригнічена моя любов, а з нею маленька-маленька надія. Та я знов і знов роблю цей крок. Чи я шкодую за зробленим? Ні, і ніколи не шкодуватиму.

Я тоді була маленьким пастушком, що крихітною цяточкою загубився серед темного степу. Сніп світла падав тоді на мене згори – і тут з'явився Ангел. Він був у білому, мав крила за плечима і німб, оповитий блискучим «дощиком». Уже було не так самотньо і страшно, навіть коли показався Чорт. Дідько був чорний і кудлатий, усе стрибав чогось навколо нас, танцював і розказував анекдоти, привертаючи нашу увагу до своєї важливої персони. А далі вже пішли царі, королі, князі, воїни... Прийшла навіть Смерть у старому, «закривавленому» помідорним соусом лікарському халаті і з дерев'яною косою. А ще приперялися Жид і Жидівка.

– Щоб ви мали молока від корови і бика, щоби було сира, масла, щоб ваша донька сраками трясла! – побажали вони усій нашій громаді.

Я тоді не вдавалася у всі ці розмови, жарти, поради, а все дивилася на той сніп світла, що падав згори. Думала про своє, згадуючи минуле й будуючи плани на майбутнє. Тільки дарма: моїм планам збутися так і не судилося...

Чиясь рука потяглася до щитка з вимикачами. Вони клацнули – і холодне світло, попервах мигаючи, почало заливати увесь зал.

Під дією світла вся містика розсіялася, а зимовий степ перетворився на сцену нашого народного дому, куди ми приходили щоп'ятниці о сьомій вечора на репетицію.

– Доброго вечора. Бачу: ви вже розминаєтеся? – Всередину зайшла Марія Василівна – художній керівник нашого театального гуртка.

– Вар'ята граємо, – відповів Чорт, знімаючи свою маску та витираючи спітніле людське лице. Тоді додав: – У нас тут так гарно виходило, що ми вирішили внести зміни у сценарій.

– Знаю я ваші зміни. Мені на сцені не потрібна політика, ксенофобія, матюки та заклики до пиятики. У нас Різдвяний вертеп – солідна постановка для наших юних глядачів! – жартома посварилася Марія Василівна пальцем на своїх акторів. – Як вам костюми?

– Нормально, – мовив Воїн, оглядаючи бутафорний автомат.

– Декорації також будуть готові з дня на день, – сказала шефова. – Чого нам ще бракує?

– Глядача, овацій і квітів, – знову, за своєю звичкою пожартував екс-Чорт.

– Це все нас чекає 12 січня, коли будемо тут ставити наш Вертеп. Якщо немає зауважень, прохань та пропозицій – починаймо.

– Звукорежисера нема. Спізнюється, – підказав пан Гаврило, старший дядько, що мав грати одного з трьох Царів у нашій виставі.

– А ще у нас нема колядки. Може, традиційно – «Нова радість стала»? – зауважив один з наших акторів.

– Чекайте, – знову сказав пан Гаврило. – Є у мене одна ідея. А хто знає таку старовинну коляду, чи навіть щедрівку, про чотирьох волів? Ти, Марусе, маєш знати, це твоєї бабці улюблена...

Так, я знала. Бабуся увесь час її мені співала...

Пасла Маруся чотири воли в долині.
Гей же, в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!
Ой пасла, пасла, воли згубила в долині.
Гей же, в долині.
При молоденькій, при зелененькій ялині!

І не знаю, що на мене найшло: пісня ніби сама вирвалася з моєї душі і полетіла залом. Усі присутні подивовано глипали на мене, раптом один за одним почали аплодувати.

– Браво! – гукнув екс-Чорт.

Я підняла руки вгору, заспокоюючи їх, Марія Василівна поплескала у долоні:

– Досить приколюватися: колядка і справді суперова. А зараз давайте попрацюємо над фінальною сценою, бо вона у нас трохи «сирувата». Гайда по місцях!

Доки ми говорили, підтягнулися й інші наші актори, що враз розчинилися за лаштунками – і ми почали свою роботу. Вертеп наш мав би вийти незвичайний – городоцький – за нашим власним сценарієм...

Розділ 2

Гаврило

Пан Гаврило ходив до церкви, коли тільки випадала найменша нагода. Він приходив, ставав навколівки й молився, питаючи в Господа поради та розради. Проказавши усі свої молитви, пан Гаврило сідав на лавочці і просто сидів, роздумуючи у цій святій тиші. Думок тут приходило особливо багато, так ніби Господь говорив до нього, навчаючи. Гаврило цілком був занурений у це слухання-задуму і лише час від часу відповідав «Слава навіки Богу», коли хтось із прихожан вітався з ним.

Приходив пан Гаврило до цієї церкви, скільки себе пам'ятає, ще з дитинства, усе своє життя. А життя у нього було ой нелегке, зараз уже всього і не згадаєш! Та й навіщо? Нема чого оглядатися. Попереду нова місія. Дуже важлива.

Люди у місті знали і поважали його у першу чергу як вчителя, патріота і просто порядну людину, яка все життя боролася, страждала і вірила. Багато хто тоді називав цю працю «сізіфвою», однак Ти-Що-Йшли-Вперед свого таки домоглися: залізобетонна система, обвита товстими ланцюгами й освячена кров'ю невинних, таки впала. Рухнула, розвалилася, розсипалася, як будиночок на піску...

Сам пан Гаврило виховував молодь, писав статті, робив історичні розвідки, а також розкопки, під час яких знаходили кістяки людей, закатованих котроюсь із систем. Він завжди говорив правду, заодно спростовуючи брехню, і слово його було сильним. Цього слова боялися...

Про свої досягнення пан Гаврило розповідати не любив, уперед дивився. А там, на жаль, нічого доброго не було: все, за що він так боровся, що захищав, – поволі зсихалося під тиском людської байдужості та корисливості. Почала вибудовуватися нова система, покликана перетворити його людей на маргіналів, карликів, зробити їх плебеями на власній землі. Споконвічні цінності було побито тяжким побутом та злиднями, а те людське, що іще лишилося, – перекручували в інший бік, на 180 градусів. Молодь росла уже не та, що колись... Та й що з них виросте, коли вони на своїй же землі – соціальні сироти. Хіба ж для того він так терпів, хіба ж тому присвятив стільки років свого життя?

А тим часом система росла і дужчала...

– Слава Ісусу Христу! – вчергове привітався хтось із Гаврилом, той так само напівавтоматично відповів:

– Слава навіки Богу!

– Я знав, що знайду тебе в нашій церкві. Ніде твоя життєва батарея не зарядиться так, як тут.

Тільки тепер Гаврило зрозумів, що біля нього підсів не простий прихожанин. Оглянувся: це був майор міліції пан Михайло.

– Тобі, друже, також не завадило б сюди частіше приходити.

– Так, я знаю. Але у мене в цьому місті дуже багато справ, тому, відповідно, дуже мало часу на те, щоби розслабитися.

На якусь мить запала мовчанка.

– Я так розумію, зараз ти тут також у справі? – першим спитав Гаврило.

Вони поглянули один на одного, погляди їх перетнулися.

– Чорні щось придумали, – мовив майор. – Хмари згущаються. Вони стягли до Городка велику силу.

Гаврило з Михайлом знову помовчали, розмірковуючи. Були знайомі вже з тисячу літ і навчилися розуміти один одного з півслова.

– Я не дивуюся: нова система росте і кріпне. Людський ресурс не безмежний, ми втрачаємо кожен день. Скільки так ще буде тривати, чи довго ми протримаємося? – мовив Гаврило, але його співбесідник не мав часу відповідати на риторичні запитання.

– Чорні надто сильні, їх надто багато, вони в кожному кабінеті. Скоро ті виродки захочуть все. Все. Треба нарешті ставити питання руба! Мусимо зробити ставку...

Гаврило навіть слухати того не хотів, перервав Михайла на півслові:

– Запам'ятай, Михайле, ми тут не для того, аби грати з чорними в шашки. Наше завдання – тримати рівновагу, баланс. Хочеш поставити все на людей? Це ж люди, Михайле, вони слабкі...

– Були й сильні поміж ними, сам знаєш. Чорні довго чекати не будуть: невдовзі почнеться. Ми не вистоїмо – сам бачиш, які хмари лізуть. Нам треба вириватися з того кола, інакше кінець наш близько. Мусить бути чоловік, що проведе нас крізь пільму!

Знову мовчанка-задум.

– Як ми його впізнаємо?

– Має сам до нас прийти. Так було сказано.

І ще раз та сама мовчанка, та сама задума.

– Не знаю, – завагався Гаврило. – Я людям ніколи не вірив. Вони Христа розіп'яли...

Розділ 3

Марія

Наш дім був спроектований і зведений руками мого чоловіка. Іван у мене – інженер-будівельник, підприємець, майстер на всі руки. Спочатку було важко: ми з ним жили в орендованій квартирі, багато працювали, але потроху стали на ноги, і перед тим, як на світ мав прийти наш синочок Івасик, ми уже переїхали у свою хату. Вона не Бог зна яка велика чи модерна, але тут було дуже затишно...

Отож, я називаюсь Марія, живу в Городку, маю роботу, сім'ю, є актором аматорського драматичного гуртка. Ніколи зірок з неба не хапала, не ганялася за славою чи розкошами: у свої двадцять п'ять мала від життя все те, що хотіла. Для мене завжди найголовнішим була моя сім'я, хоча тоді я іще цілком і не усвідомлювала усієї глибини цих слів, навіть не уявляла, як сильно я люблю свого чоловіка і дитину. Це знання прийшло трохи пізніше...

Я зайшла до хати, зачинила за собою двері, роззулася і звичним рухом кинула ключі на тумбочку.

– Чому ніхто не йде зустрічати маму? – гукнула я з коридору в надії, що зараз вибіжить Івасик і кинеться мені на руки. Та його не було, і в хаті панувала підозріла тиша.

Мій чоловік Іван сидів за своїм комп'ютером у кімнаті, працював. Я дуже любила спостерігати за ним у такі моменти: був зосереджений на своїй роботі так, що не зауважував більше нічого навкруги себе. У моїй уяві відразу чогось повставав Франків Каменяр, який лупає гранітну скалу, чи великий Прометей, що несе людям вогонь. Мабуть, вони так само любили свою роботу...

Ах лента за лентою набої подавай,
Вкраїнський повстанче в бою не відступай!

Не знаю як Каменяр з Прометеєм, але Іван завше собі підспівував, або підсвистував, коли щось робив. Таку вже мав звичку.

Мій чоловік чогось уподобав собі саме мене, хоча дуже багато дівчат задивлялися колись на нього і кидали у його бік недвозначні погляди. Жив він у Заставському передмісті, його батьківська хата стояла за кільканадцять метрів від нашої. Тут, на Заставському, пройшло його дитинство і молоді роки, як він сам любить хвалитися: «тусувався я з Вокзалом». Я ж зі своїми батьками мешкала у центрі Городка, недалеко від церкви Благовіщення. Ще моя мама розказувала, що із Центром Вокзал ворогував постійно, тобто завше так було: вокзальні, підгаєцькі і Фоса проти хлопців із вулиці Львівської, Черлянського і Центру. Звичайні парубоцькі справи... Одначе, усі ці їхні «розклади» не завадили нам зустрітися, полюбити одне одного й одружитися. Так я і поїхала жити з Центру на Заставське передмістя, або, як каже моя бабуса, «на Заставле»...

Іван, схоже, моєї появи не зауважив, а й далі продовжував клацати по клавіатурі. Із динаміків комп'ютера тихо линула музика: як завжди Іван слухав «Файне радіо» Галичину. Діджей м'яким голосом у черговий раз привітав городківчан із 800-літтям їхнього міста, поставив композицію про Городок, про ангелів, що його оберігають...

Я підійшла до чоловіка, обійняла за шию і не стрималася, щоб не поцілувати. Краєчком ока кинула на монітор – там були якісь креслення, схеми, текст... Поруч із монітором стояла фотографія у рамочці, на якій була наша сім'я: Іван, малий Івасик і я. Ми зробили це фото минулого літа, коли відпочивали на природі. Поруч стояла ще одна рамочка, а у ній, за склом, був схований жовто-синій прапорець із написом «Воля Україні – або смерть». Цей прапорець

для мого чоловіка був дуже цінним, бо дістався йому від тата, який помер уже давно, коли Іван був ще дитиною. А татові – від діда...

– Ти хоч їв щось? – спитала.

– Зварив гречку. На кухні, у баняку. Є молоко, а є підлива. Іди поїж, поки ще тепле...

Він сказав, не відриваючись від комп'ютера, і ті слова прозвучали так, ніби він їх раніше записав на автовідповідач і тепер тільки прокрутив.

– А де наш малий? Щось так тихо в хаті...

– Приходила твоя бабця, забрала до себе...

– Значить...

І тут я, не випускаючи Івана зі своїх обіймів, хвацько скочила йому на коліна, заступивши собою монітор.

– ... ми лишилися самі вдома.

Він поцілував мене, та очі його все одно не могли відірватися від роботи, пальці усе ще були на клавіатурі.

– Секунду, мені треба закінчити один рисуночок...

– А що роблять тато і мама, коли лишаються вдома самі? – не переставала я цілувати свого чоловіка.

– Працюють, – відповів Іван, намагаючись дотягнутися рукою до мишки, однак я взяла його руку і поклала собі на талію.

У нас так завжди: все робота, дитина, дім, а особисте життя постійно лишалося на другому плані. Як на мене, саме настав добрий час змінювати ситуацію на краще...

– Правильно, працюють. А ви, товаришу, шукаєте приводу відхилитися від роботи і від сімейних обов'язків, узятих на себе у нашому РАКСі.

– Неправда. Я чесно віддаю у сімейний бюджет усі зароблені гроші, і секс у нас також буває регулярно...

Я ще раз поцілувала – його впертість заводила мене ще більше.

– А як же наш Івасик?

– Угу... У нього все добре...

– Він уже давно просив у Святого Миколая собі братика...

Іван кліпнув очима, ніби ввімкнув перезавантаження. А щоби він довго не «глючив», я зняла з себе кофту, а слідом за нею на підлогу полетів і ліфчик. Погляд мого мужа враз посвітлішав, на обличчі з'явилася посмішка.

– Я обіцяв малому, що буду чемним...

– І слухняним, – додала я, допомагаючи йому зняти футболку.

...Цей вечір нам так було добре удвох. Уже лежачи в ліжку, я тулилася до нього, думаючи про те, що він для мене найдорожчий у світі. Чи змогла б уже жити без нього? Ні, однозначно. Скажете, що така любов буває тільки в казці?

– Пам'ятаєш, ти колись розповідав мені легенду про співця Орфея?

– Угу, – відповів Іван.

– Скажи, а така любов буває тільки в казці, чи й у житті також?

– Не знаю.

– Хіба ж ти мене не любиш так, як Орфей свою Еврідіку?

– Люблю. Та, може, не так, як він, а по-своєму.

– А ти пішов би за мною до пекла?

– Гм.

– А я пішла б.

Він пригорнув мене до себе і поцілував у чоло.

– Ну тебе, перестань. Не думай про погане.

Ми й далі лежали собі на нашому ліжку поверх покривал, я притулилася до чоловіка, не соромлячись свого голого тіла. Чомусь не спалося, хоча вже було під ранок. Він також не спав. У мене було враження, що невдовзі щось має статися. Узагалі, через ті всі події з непідписанням асоціації якась туга витала у повітрі і клубочилася все більше й більше. Іван рвався до Києва. Може, через те моє серце так билось – тривога задавала йому ритм. Але ні. Тут щось інше. Мене раптом охопило відчуття дежавю так, що серце почало стискатися від якогось страшного передчуття. Зараз. Вже от-от! Три, два, один...

Раптом задзвонив Іванів телефон. Ми стрепенулися, презирнулися: хто б став дзвонити о п'ятій ночі? Іван дотягнувся і взяв слухавку.

«Східняк? Дивно», – подумав, а у мобілку мовив:

– Слухаю.

Я лежала поруч, тому добре чула їхню розмову.

– Що, спиш?

– Так ніч же... – розгублено відповів Іван.

– Тоді увімкни телевізор...

У телефоні стихло. Іван був уже в штанах, вхопив пульт від телевізора, натиснув. Ми враз закам'яніли, прикипівши очима до екрана.

– Господи Боже! – вирвалося в мого чоловіка. – Не може того бути!

У телевізорі озброєні беркутівці били студентів. Диктор говорив щось про розгін, але в мене виникло відчуття, що тих дітей хочуть не розігнати, а просто «поламати»! Спецназівці оточили їх, мов звірину, і били так, ніби то не підлітки-студенти з синьо-жовтими прапорами, а небезпечні рецидивісти, що затіяли бунт на зоні!

– За що?! – крикнув якийсь хлопчина перед тим, як їх скинули із підніжжя стели.

– За що? – повторював безперестанку і мій Іван.

Дітей же били, били і били. Всюди кров, розбиті голови і побиті камери журналістів. Ми з жахом вдивлялися у цю екзекуцію, слухали коментарі телевізійників.

– Перед початком зачистки зник мобільний зв'язок. Силовиками були застосовані газ та вибухові пакети...

– За що? – знову вирвалося в Івана.

Мій чоловік залишився стояти, стискаючи пульт від телевізора в руці. Він наче закам'янів. Жодна жилка не здригнулася на його обличчі, кулаки мимоволі стиснулися. Він зблід. Я підвелася, прикриваючи груди коцом. Ми подивилися одне на одного: Івана зараз не могла спинити жодна сила. Він мовчки взяв у руки телефон, я ж кинулася вдягатись.

– Я виїжджаю на Київ.

– Я поїду з тобою: самого не пущу!

Східняк був товаришем мого Івана іще з часів їхньої служби в армії. Мешкав він у Харкові і працював у МВС.

– Що це таке було? – запитав Іван.

– Дідько його знає, – відповів Східняк. – Схоже, наш Вітьок зовсім злетів з катушок.

– Ти щось знаєш?

– Навіть якби і знав – не телефонна розмова.

– Я їду до Києва. Ти зі мною, брате? – запитав Іван.

На тому кінці мить помовчали, тоді була відповідь:

– Я буду у Києві. По роботі. Нас усіх збирають. Тому я тобі і подзвонив: не рипайся, не ризикуй, бо гасити будуть по повній програмі.

Іван побагровів:

– Та що ти таке кажеш, старий? Та як же...

– Та зрозумій ти, – перебив товариш. – Не бути нам у тій Європі, розумієш? Геополітика... Не пустять... Ви там дуже не кіпішуйте, бо Вітьок стягує реально велику силу. А сила, брате, і солону ломить.

Іван видихнув.

– Ми ж з тобою стільки дружили... Невже ти будеш у мене стріляти? Невже піднімеш руку на брата?

– Та заспокойся ти, мати твою перемать! Я взагалі не хочу нікуди їхати, мені і вдома добре! На чорта того всього?

– А ти подумай, брате, згадай, хто ти і кому присягу давав! А ще дивися, щоб ми з тобою не зустрілися там, у Києві... по різні боки барикад!

– Та які барикади, у мене наказ, розумієш?!

Іван відключився. Був злий, аж кипів. Спересердя хотів був кинути телефоном, однак стримався: пригодиться ще. Я була вже одягнена і готова...

Ми поїхали до Києва наступного дня. З того часу були там майже постійно. Мерзли. Стояли. Боролися. Східняк намагався подзвонити ще кілька разів, однак розмови із ним не вийшло. Зате зустріли тут багато його земляків зі східних областей, ми всі дружно почали самоорганізовуватися. Іван завжди повторював, що наша боротьба не повинна бути лише героїчною, але й ефективною. Кожен відповідав за свою ланку, мав свої обов'язки, тож наш Майдан зажив, як великий організм... Та найперше, що зробив мій чоловік, це закріпив на «Йолці» прапор нашого Городка,¹ аби надихатися ним до подальшої боротьби.

Перед Різдвяними святами нам випало поїхати додому, щоби взяти дещо із речей та заладнати деякі справи. А ще я дуже скучила за своїм синочком. Іван просив мене, аби я лишилася вдома і цього разу із ним не їхала до Києва.

– Не треба тобі, Маріє. Може, досить? За малого подумай...

– Івасик побуде в баби. Зубну щітку не забув? – відповіла я.

– Ні.

– Гроші?

– Є.

– Права, техпаспорт?

– Та є в машині.

Він зрозумів, що сперечатися зі мною – марна справа, і тільки рукою махнув. Я ж чогось боялася відпускати його самого, знову нахлинуло відчуття цього дежавю...

Іван узяв в одну руку сумку з нашими речами, у другу – з продуктами. Уже переступив поріг, як раптом спинився.

– Чекай! Найголовніше забув! Там я лишив нашу бухгалтерію з Майдану...

– Не вертайся – не пощастить, – сказала я.

– Тоді візьми з кімнати папочку з документами. Така зелена.

Я відразу знайшла зелену пластикову папку і встромила її у свою сумочку, виключила світло і вийшла з хати.

---

¹ Прапор міста Городка на «Йолці» було встановлено Ігорем Сапеляком та Русланом Малявським у перші дні Революції Гідності.

Розділ 4

Нечиста сила

У каміні потріскували дрова. Холодні кам'яні стіни намагалися зігрітись теплом, що ішло від вогню, однак на дотик все одно залишалися холодними: мур є мур. То тут, то там на стінах висіли оленячі та кабанячі голови, шкури... Зі стелі на грубому ланцюгу звисало колесо від воза, на якому горіли свічки, слабо освітлюючи приміщення. Сама ж кімната була заставлена кількома важкими дубовими лавами і столами.

Рипнувши, відчинилися двері на кованих завісах, усередину ввійшла дівчина у вишитій сорочці та коротенькому каптанчику. Вона прослизнула повз столи і зупинилася біля одного з них, за яким сиділо троє чоловіків.

– Що будете замовляти? – спитала дівчина.

– Борщеца з пельменями. І шашлик, – відповів один з чоловіків, що скляними очима дивився на «Меню».

– Три борщі з пельменями, три шашлики, – записала собі у блокнот дівчина.

– Да. І шоби шашличок був такий сочний, панімаєш? – додав інший – білявий, при цьому підморгнувши.

Дівчина кивнула головою на знак згоди.

– Чого бажаєте випити? Якусь горілку?

– Городоцьку давай. Чекуньку. А не – бутилку. І пивка для ривка.

Дівчина записала і вийшла. Білявий провів її поглядом.

– А нічо така тьолочка. І кабачок нормальний...

Усі троє були у шкіряних куртках, спортивних штанах і кросівках, коротко стрижені.

– Піду на пенсію, собі такий ресторанчик організую. А шо, вся братва давно в костюмчиках ходять: мерседеси, охрана, секретутки, всі діла...

– Ага, івани васильовичі поміняли професію. Тільки нам до тої пенсії ще дожити треба, – грубо мовив той, що тримав «Меню».

– Не сци в кампот, Лихо, доживьом. Папа казав: рік, ну два – і ми в шоколаді...

Лихо був як завжди злим і оптимізму свого товариша не поділяв.

– Я вже тисячу років слухаю від нього ту байку, н-на. Вона для лохів, таких як ти, Біда! Малий, третій товариш, хихикнув. Біда обурився:

– Та пішов ти!

Вони мить помовчали, а тоді Лихо гукнув на цілий зал:

– Альо, врубайте якусь музику!

Дівчата почули цей заклик, включили веселу колядку: був саме Пилипів піст, і люди чекали на Різдво.

– Шо за херня? – обуренню Лиха не було меж. – Будеш лохам такий паражняк гнати. Врубай щось нормальне, пацаняче!

Колядка стихла, натомість вдарили баци, а хриплий голос заспівав про сибірські морози, зону і теплу тілогрійку.

– О, ніштук, – зрадів Малий, однак тут же знову напустив на себе грізного виду. – Давайце несіть заказ, скільки можна чекати!

– Та заткнися вже, голова болить! – гаркнув Лихо. У нього задзвенів мобільний, він дістав його з кишені. – Альо... В кабаку. А шо відразу «дибіли»? Сам – дебіл, н-на... Короче, давай підтягуйся, ми тобі тоже борщику закажемо... Ну, як хочеш...

Молодик сховав телефон.

– Хто дзвонив? Нед? – спитав Малий.

– Не, н-на, пед! Задовбав, урод. Колись свою бригаду організую, і пішов він...

Тим часом принесли замовлення.

– Смачного, – побажала дівчина і відійшла.

– Налітай, братва, – мовив Біда і взяв у руки пляшку.

– Нед казав не бухати, – спробував стримати Лихо, але горілка вже лилася у стакани.

– Крапель не помішає.

Налили, випили, почали закушувати. Їли мовчки, сердито. Раптом дубові двері відчинилися – і всередину увійшов чоловік у довгому плащі. Він оглянув приміщення, побачивши трьох, пішов просто до них і мовчки сів за їхній столик. Біда тут же підсунув стакан, узяв пляшку, налив.

– Давай, братан.

– Тамбовський піп тобі братан! – гаркнув новоприбулий. – Якого милого тут сидите? Взагалі мозги розісрали? Вас же ті дівахи в разі кіпішу за шість секунд зрисують!

Лихо відірвав погляд від закуски, впритул поглянув на гостя.

– А ти не дуже тут ричи, начальник! Дістав уже!

Запала напружена мовчанка, яку розрядив Біда.

– Забий на дівах, старина. Сам базарив, що менти замазані, тема стопудова. Хулі нам, пацанам, мерзнути? Зайшли зігрітися, туди-сюда сотку бахнути. А шо? Давай, кажи кого валити – і не парся.

Нед поглянув на товаришів, тоді узяв у руку стаканчик, випив з усіма, почав говорити:

– Валити не можна, самі знаєте. Пояснити, але без мокрухи. Є тут, короче, один фраерок: підприємець і громадський діяч. Зараз – активіст Майдану, – Нед узяв шматок м'яса, кинув собі у рот.

– Тоді чого сам не розібрався, а нас визвав, н-на? – спитав надмірно Лихо, взяв у руки пляшку і знову налив. Випили...

– Та вже і посаду давали, і бабла підкинули... Віриш, навіть тьолку підсиляли – ніяк.

– А забухати?

– Не п'є, сука! Короче, лишився один варіант – пресонуті. Тільки ви знаєте...

– Та знаємо, знаємо, – грубо перебив Біда. – Без мокрухи. Давай кажи, де той лох приписався...

– Та чекай, не газуй, – втрутився Лихо. – Хай Нед розчохлить: шо куда...

– А шо непонятно! – визвірився Біда. – Сказано: підприємець і громадський діяч. Напевно, з тих підорів національно свідомих!

– А мені не нада «напевно»!... – Лихо також показав зуби.

– Короче! – гавкнув Нед, і його товариші затихли. – Звати Іваном... Він тут, у Городку, організував фонд. Ми перевіряли – там всьо чисто. Реставрує церкви, кидає на спорт і туризм, організовує там усякі фестивалі, історичні реконструкції, театри, срака-мотика. Багато з дітьми працює... Організував новий проект: хоче відновити Городоцький замок, тільки в масштабі, зробити там дитячий майданчик. Землю вже навіть вибив, а там, між іншим, торговий комплекс мав стояти. Але то всьо херня. Тепер він помагає Майдану, при тому реально помагає...

– А може, він у депутати лізе? – перебив Лихо.

– Та в тім-то й справа, що не лізе в політику. Дід його тіпа бендеровець чи шо, а внук такий самий завернутий! Короче, наше завдання. Перше, на Майдані він веде деяку бухгалтерію, тож у нього треба буде забрати ті папери. Для слідства. По-друге, заставити його переписати фірму і фонд...

– Ясно, – мовили всі троє, Нед же продовжив:

– До хати йти не треба, на трасі лупонемо: він зараз до Києва виїжджає.

– Звідки інформація? – знову спитав Лихо.

– Телефон його вже давно на прослушці, та й інформації назбиралося. Форму ДПС взяли?

– Ображаєш, Неде, – вперше у розмову втрутився Малий.

Вони знову випили, почали закушувати м'ясом. Тут знову задзвонив телефон, цього разу у Неда.

– Алло. Зрозумів.

Він сховав телефон до кишені.

– Об'єкт виїхав. По конях!

Усі четверо зірвалися і попрямували до дверей, дожовуючи соковите м'ясо.

Розділ 5

Марія

Світло від фар розрізало нічний морок, освітлюючи мокрий асфальт. У таку пору дуже не хотілося товктися у дворі, тим більше виїжджати у далеку дорогу. У голові була тепла ковдра і м'якенька подушка, холод проймав розніжене такою думкою тіло до кісток, змушуючи щільніше тулитися у куртці.

У машині було темно, лише світилися зеленкуваті вогники на панелі, мирно гуділа пічка. Ми їхали мовчки, мій Іван повністю зосередився на дорозі, тримаючи обома руками кермо та час від часу перемикаючи важіль коробки передач.

Дороги в нас не дуже, тому наш мінівен їхав поважно, притишував хід, коли треба було переїхати чергову яму. Ми любили свою машину: бувало, не тільки вантажилися в неї усією родиною, а й пакували сюди купу всякої всячини. Особливо полюбили гуртом виїжджати на природу, вибираючись на Соснину чи на Шкарпи. На нашому Городоцькому ставі улітку можна гарно відпочити.

Оминувши вокзал та виїхавши на Перемишлянську вулицю, звернули ліворуч. За комарнівським поворотом дорога різко пішла вниз, аби потім піднятися вгору.

– Розкажи щось цікаве, – попросила я чоловіка, а то тривога знову підкрадалася, ставало чомусь не по собі.

І він розповів перше, що упало на розум:

– Колись оцієї вулиці Перемишлянської не було. Де зараз ресторан, універмаг, автобусна зупинка – тягнулися глухі багна вздовж Верещиці. Отут, зліва, ще до війни стояла фабрика цукерок Шехтера, а отам, далі, на початку Майдану Гайдамаків праворуч, був готель і ресторація. Той пам'ятник Шевченкові, що стоїть на майдані, було встановлено 24 серпня 1971 року, рівно за двадцять років до здобуття незалежності...

Він говорив і говорив рівним голосом на тему, яка йому була дуже близька, якою давно уже цікавився. Городок ще спав, підморгуючи нам численними рекламними вивісками. Їдучи центром міста, ми бачили тільки кількох перехожих, які поспішали чи на роботу з дому, чи навпаки. Тут уже дорожнє покриття було трішечки кращим, тож наш мінівен пішов упевненіше. Біля церкви Святих Володимира і Ольги перехрестилися, просячи щасливої дороги, і скоро виїхали з міста.

Тепло всередині салону, що йшло від пічки, мирне гудіння двигуна й зосереджений вигляд Івана вселяли у душу спокій, так що я втопилася у своєму кріслі і заплющила повіки. Спокою мені не давав тільки голубенький вогник, що блимав мені просто в очі. Я уважніше почала розглядати: зверху, над лобовим склом, до обшивки салону була вмонтована невеличка веб-камера.

– Ух ти, – мовила я. – Бачу вас, юний друже, захоплює режисура? Дозвольте запитати, що ви тут знімаєте на цю камеру у салоні? Сподіваюсь – нічого непристойного?

– Маєш на увазі порно? – спитав Іван, не відриваючи погляду від дороги. – Не, я вже з того віку виріс. Хоча... Ти знаєш, коли тебе затримає даїшник, то інакше, як порнухою, того процесу не назвеш. От я і фіксую все на плівочку. Коли інспектор бачить мою камеру, тікає, як щур від світла.

Ми саме проїжджали повз Кізенку – місце доволі неприємне, пустельне, куди звозилося сміття з усього міста. Раптом Іван почав збавляти швидкість, обличчя його спохмурніло.

– На тобі: про вовка промовка.

На дорозі стояв інспектор ДПС і паличкою наказував нам зупинитись. Ми виконали його вимогу, зупинилися і перед тим, як інспектор встиг підійти, Іван увімкнув свою камеру.

Він виріс із темряви, постукав у скло. Хоча я чогось подібного й чекала, але все одно здригнулася з несподіванки. Іван опустив скло, перед нами з'явилося обличчя ДПСника.

– Добрий вечір, сержант Ковальчук.

Враз у салоні потягло холодом: чи то вітер прорвався крізь прочинене вікно, чи то так повіяло страхом від цього сержанта зі скляними очима.

– Добрий вечір. Що сталося? – суворо запитав мій чоловік.

– Нічого. Тут аварія, вийдіть, будь-ласка, з машини, треба людині допомогти.

Іван видихнув, розшпилив пасок безпеки і вийшов з машини. Я озирнулася навсібіч – навколо була мертва тиша: безлюдна траса, поле, далі – перелісок. Я бачила, як Іван з інспектором пішли до вишневої «дев'ятки», припаркованої через дорогу.

Раптом тривога, що мучила мене цілий час, підсилилася до максимуму. Страх своїми пазурами обхопив моє серце і стиснув до болю. Тремтячою рукою я натиснула на кнопку склопідйомника, гукнула:

– Іване, чекай, не йди!

– Що? – Мій чоловік озирнувся, не зрозумівши мого заклику.

Та було вже пізно: позаду ковзнула постать бандюги з биткою у руках. Я скрикнула, Іван миттю озирнувся і встиг заблокувати удар, проте тут же вдарив і «гайшник».

Я миттєво полізла у сумочку: треба було діяти негайно. Звідки у мені тоді взялася така внутрішня сила, тоді ще я зрозуміти не змогла. Набираючи цифри на мобільному, кинула погляд на дорогу – мій Іван відбивався від чотирьох. Був сильним, мав розряд з боксу і дуже цікавився козацьким гопаком... Нарешті я відшукала потрібний номер, натиснула кнопку виклику.

– Алло, пане Михайле! – На щастя, він не спав. – На нас напали, нам потрібна допомога. Де ми? На львівській трасі, тільки з Городка виїхали!

Я говорила ці слова, сама ж спостерігала за дорогою. Іван таки пропустив сильний удар биткою по корпусу. «Гайшник» тут же кинувся на нього і звалив з ніг, так що вони обоє з розгону попадали на асфальт. Троє інших виродків кинулися на них зверху, стали кулаками й ногами бити мого чоловіка.

– О Господи! – видихнула я і кинула на сидіння телефон, у якому все ще чувся голос Михайла:

– Тримайтеся, вже лечу!

О, я мала намір триматися. До кінця. Дикою кішкою перелізла на місце водія, тут же рукою схопилася за ключі, які, на щастя, Іван залишив у замку запалювання. Півоберта – і двигун завівся, загорілися фари, освітлюючи нічну дорогу. Бандюги враз спинилися, озирнулися. Мої ноги уже тисли на педалі, руки ж викручували кермо до максимуму вліво. Раптом наш сімейний мінівен заревів, наче спортивна машина, і рвонув з місця. Я встигла побачити вибалушені очі нападників, коли освітила їх фарами і на усіх парах помчала просто на них. Вони підхопилися і кинулися врозтіч, боячись опинитися під моїми колесами. Перед самим Іваном, що поволі підводився, я вивернула, відчинила дверця. Він уже ступив крок до мене, як раптом зовсім поруч пролунав постріл, тоді ще один. Лобове скло нашої машини розлетілося вщент, так що я мимоволі скрикнула і закрилася руками. Стріляв «дайшник». Іще двома пострілами він розстріляв наші колеса – і враз усе стихло. Мій Іван зупинився, випроставшись перед дулом пістолета. «Дайшник» кинув погляд у мій бік.

– Вилазь, сука.

Я не поспішала, розуміючи, що час грає за нас.

– Вилазь, тварь, а то зараз розстріляю на...!

– Не стріляйте, я вас дуже прошу. Я вже виходжу, тільки не стріляйте! – простогнала я з машини й повільно вийшла. – Прошу вас, не треба. Ми вам віддамо все...

– Закрий пащеку. А тепер пішли вперед. Туда!

Він показав на придорожні кущі, що розлого розрослися обабіч дороги. Там панував густий морок, запах біди і смерті подував звідти.

– Прошу вас, не треба... – почала благати я, Іван же досі стояв мовчки. Балонова куртка його була у грязюці, із розбитого обличчя текла кров.

– Я сказав – туди! Як будете мене злити, н-на, постріляю, н-на! – ще раз повторив «даїшник».

– Ми не хочемо вас мочити, – раптом втрутився у розмову інший бандюга, старший за цих трьох. – У нас, кицю, справа є до твого чоловіка. Він добрим людям дорогу перейшов, тому нам треба дешо йому пояснити. Якщо будете нормально поводитися – вийдете звідси живі-здорові.

При цих словах Нед-Недоля (я уже пізніше довідалася його ім'я) перевів погляд з мене на Івана.

– Пішли, – скомандував «даїшник».

Я підійшла до Івана узяла його за руку, стиснула. Його штовхнули у спину – і ми поволі пішли до кущів. Попереду крокував Нед, позаду нас – троє інших. Тільки ми опинилися за кущами, як старший раптово обернувся і блискавично вдарив Івана в живіт. Іван присів, я тут же накрила чоловіка собою.

– Прошу вас, не треба, ми вам усе віддамо!

Четверо виродків стали наді мною.

– Ну шо, гандон, тепер ти поняв, за шо тебе пресонули? – спокійно запитав Нед.

– Догадуюся, – відповів Іван.

– Тоді хулі ти бикуєш, раз такий догадливий? А, тіпа патріот, да? Національно свідомий? Мій шеф правду каже: з такими, як ти, бендьорами недобитими, інакше не можна. А ти хоч знаєш, хто мій шеф? Догадуєшся, пацанчик?

– Та пішов ти... – гаркнув Іван і тут же отримав іще один удар, цього разу ногою. Тоді знов. Я скрикнула і щільніше закрила його собою від ударів, так що і мені дісталася: копали добряче, різкий біль пройняв тіло, а перед очима все миготіли «шкари» сорок п'ятого розміру. Нарешті спинилися. Я продовжувала закривати голову руками, тулячись до свого чоловіка. Він обіймав мене, намагаючись хоч якось уберегти від побоїв. Лице його було страшне, закривавлене, в очах світився страх, тільки, як я здогадалася, не за себе.

Розділ 6

Нечиста сила

Нарешті побої припинилися. Бандити, зачувши свіжу кров, збуджено кружляли навколо своїх жертв, розминаючи кулаки. Більше не били – Нед стримав. Іван з Марією лежали, скулившись на брудній траві. У темряві не було видно їхніх побитих облич, тільки липкі й мокрі руки та одяг свідчили про те, що крові з них витекло немало. Іван обіймав свою жінку, намагаючись хоч якось захистити.

– Ну що? Руки-ноги цілі? – спитав Нед, нависнувши над своїми жертвами чорною хмариною. Кинув хустинку. – Повитирайтеся!

Марія взяла, почала обережно витирати обличчя свого чоловіка. Він терпів, та раптом забрав хустинку і викинув геть.

– Ну, якщо ви вже переключилися на прийом, то я вам поясню, що маєте робити. По-перше, віддай мені майданівську бухгалтерію.

Іван мовчав. Він одразу зрозумів, хто такі ці люди. Марія ж заговорила перша:

– Ми віддамо. Тільки не бийте.

– Молодець, дівчинко. Будеш чемною – підеш звідси на своїх двох. Разом підете. А тепер давай.

– Вони в машині...

– Не треба, Маріє... – спробував зупинити Іван.

– Чекай, Іване, не сперечайся зі мною. Ти ж бачиш, що то за люди, вони вб'ють нас. Прощу тебе, подумай про сина!

Він мовчав, терпів.

– Лихо, – скомандував Нед, – піди з нею і принеси.

– Я піду, – визвався Біда і, не чекаючи згоди шефа, підвів Марію за лікоть і поволик у бік машини, так що невдовзі вони зникли з очей.

Запала мовчанка. Нед витягнув з кишені пачку «Мальборо», дістав сигарету, прикурив, видихнув дим, а тоді поглянув услід Марії. Посміхнувся. Заговорив наче б до Лиха:

– Даремно ми Біду послали, брате: зараз застрять там на годину. Довбаний бабій: тут роботи херова туча, а йому самі блядки в голові.

Вишкірився і Лихо, підводячи Івана на коліна й приставляючи йому пістолета до скроні:

– Такого придурка, як Біда, всі тільки хочуть, жодна йому ще не відмовила. Він їх десь поза штуку перетарабанив, зуб даю! Коли разом зону топтали – то кожного тижня до нього свіжа на свіданку приходила, передачки приносили, сучки тупорили.

При цих словах Іван зайорзав. Бандити презирнулися.

– Шо, Ваня, очко заграло? А, думаєш, твоя жінка не така? Та всі вони однакові: тільки ідіоти вірять жінці! Запомні, Ваня, курку треба топтати по два, три рази на день! А ще їм треба золото купувати, шуби, по курортах возити... А ти що? Якись фонди, замки... херня різна у тебе в голові, Іване! Лох лохом. Таких, як ти, жінки не люблять, бо ви тупорили жлоби, пойняв?! Кожна баба мужика хоче, розумієш? А ти хто? Помпка від ровера!

Після цієї тиради Неда бандюги заржали.

– Кажи, чого вам треба, – здавлюючи лютю у голосі, сказав Іван.

– О, клієнт дозрів, – бандюга знову затягнувся димом, видихнув. Тоді з-за пазухи дістав файл з якимись паперами. – Підпиши документи – і можеш бути вільним.

– Що за документи?

– Передаш нам свій фонд і ляжеш під нашу фірму!

Іван посміхнувся гірко.

– Я ціле життя над тим працював, збирав усе по дрібочках. А тепер – переписати?

– Ну, вирішуй сам. У тебе є вибір, є дві дороги. Підеш праворуч – лишишся без жінки. І друзів у тебе нема: вони тебе здали, як склотару. Навіть розказали, що син у тебе є – Івасик, що він зараз у бабусі Марусі. Сина, до речі, ти також можеш втратити: стави, дорога, рейки... Мало де хлопчина надумає залізти... Зате у тебе лишисться твій Фонд. Ненадовго: одна-дві перевірки з прокуратури, КРУ, податкової – і нема твого Фонду! Страшно, правда ж? Але є і друга дорога – ліворуч! Ми тобі дамо роботу в адміністрації. Оклад нормальний... Та й зарплата тобі нафіг не потрібна буде – бабло зусібіч потече! Купиш жінці шубу, дачу в горах відгрохаєш, на Канари зїздите, сина вивчиш, аби нормальним мужиком виріс! Чим погано?

Іван уважно слухав Неда. Спитав тихенько:

– А як же честь, совість, сумління?

Нед видихнув дим.

– Не в наш час і не в нашій державі про честь думати. Не з нашими людьми, розумієш... Де правда? Все куплено давно, Ваня! Може, колись часи зміняться, нові покоління виростуть, держава помудрішає, геополітика врешті-решт! Тоді можна буде говорити про такі речі, тільки не зараз, Ванюха! Та що я тобі тут буду базарити – сам добре знаєш, як діла у нас робляться...

– Я хочу бачити жінку, – перебив його Іван.

– Блін, а я що її з'їв, чи що? Он вони йдуть.

До кола і справді зайшли Біда і Марія. У його руках був Іванів портфель. У тому портфелі лежало багато різних документів, переважно ксерокопій. Іван завжди возив їх у машині, не знаючи, де й коли зможуть придатися.

– Де ви так довго?! – гаркнув Нед.

– Шукали...

– Ага, н-на, шукали.

Біда обурився.

– Стапе! А ти що мені пред'явити хочеш? Я що, по-твоєму, безпредельщик, чи що? Не, ну я б не проти, канешно, але по обоюдному... ти пойняв, да?

– Короче, – перебив Нед. – Принесли?

– Усі документи там, у портфелі, – втрутилася Марія. – Навіть ті, що пан Михайло підписався...

Івана насторожили Маріїні слова. Він враз згадав собі, що всі документи з Майдану були у зеленій папочці, яку він ледь не забув і яка лежала не у портфелі, а у Маріїній сумочці. І ніякий «пан Михайло» йому документи не підписував... Він знав тільки одного пана Михайла – майора міліції!

Треба було потягнути час.

– Я мушу перечитати документи, потім підпишу, – сказав Іван.

– Ти що, казбол, оборзів! – рявкнув Лихо і вдарив Івана ногою.

– Тихо! – спинив Нед. – Нехай читає! Це ж принципово: тільки ідіот підписує, не перечитавши! А ти, Ваня, мудрий мужик! Розумієш, були б зараз 90-ті... Але зараз не то – працювати нема з ким, кругом одні дебіли! Ну подивись на них – яку роботу їм можна поручити?!

– Альо, гараж! – обурився Лихо, але Нед тільки відмахнувся від нього:

– Нам потрібні нормальні люди, розумні, тому не тупи, братан...

Нед подав документи, ліхтарик, і Іван став усе ретельно розглядати. Марія принишкла біля нього. Бандюки затихли, чекали. Раптом у Неда задзвонив мобільний.

– Альо... Да... Та ну на... Зрозумів.

Нед заховав телефон, мовив Лихові:

– Дай ствол!

Той подав. Нед раптом схопив Марію за волосся, притяг до себе і приставив пістолет до скроні. Іван стрепенувся, але тут же перед ним блиснув ніж Лиха.

– То ти, сука, мусарів визвала?!

Вона не відповіла, натомість підбіг Малий.

– Шо таке?

– Сюда наряд їде. Бистро метнулися, підігнали «дев'ятку», а мінівен нахер в кювет!

Рухом!!!

Вони побігли, лишивши Івана й Марію з Недом.

– Підписуй, урод, а то зараз я їй мозги з голови виб'ю!

Іван підвівся, відкинув геть документи.

– А ти в мене стріляй, гнида. Ну, чого чекаєш?

– Я вас двох завалю, мля буду! Сина сиротою лишиш!

– Іване! – крикнула Марія, але той ступив іще крок уперед. Раптом десь удалині почулися звуки міліцейської сирени.

– Пустити її! – гримнув Іван.

«Тільки без мокроухи», – повторив сам собі Нед, а тоді перевів пістолет на Івана:

– Підписуй!

– Пустити її кажу, бо тут тобі і смерть!

– Фак!

Він вистрелив. Марія скрикнула і смикнулася у бік свого чоловіка. Та було пізно: Нед вистрелив іще двічі, Іван хитнувся і впав горілиць. Марія кинулася до нього. Нед іще хотів пальнути, тільки у його пістолеті скінчилися набої, а сирени вже вили зовсім поруч.

– Фак! – знову крикнув Нед.

Все, що він зробив, – це підхопив свої документи, Іванів портфель і розчинився у п'їтмі, так що чути було тільки, як рвонула польовою дорогою «дев'ятка».

Марія не могла у все це повірити. Її душа, захлинаючись від болю, ніяк не могла цього стерпіти й усвідомити. Кричала, та крику того не було чути; плакала, тільки сльози ті не текли; одні прокльони підіймалися до самого неба. Хитаючись, наче п'яна, вона пішла полем, рвучи на собі волосся...

Розділ 7

Михайло

Світало. На сході небо було червоним: невідомо, чи то на вітер, чи на дощ, чи на смерть. Сонячні промені освітили поле під Городком, чорну дорогу, голі дерева й придорожню пожовклу траву, притрушену брудним листом. Грудень цього річ видався досить теплим: певно, все-таки суне оте глобальне потепління, нема уже тієї зими, що колись...

Іванове тіло підвезли на каталці до «швидкої» і з гуркотом закинули всередину. Двоє лікарів і сестричка спритно заскочили, зачинили дверцята, і «швидка» рвонула з місця, ревучи двигуном та завиваючи сиренами.

Траса уже не була такою пустельною: водії проїжджали повз місце пригоди і з цікавістю зазирали, намагаючись вгадати, що тут сталося. Частину дороги довелося обгородити: тут зараз будуть працювати слідчі з експертами. Місцевий дільничий інспектор уже був на місці, стояв біля тих кущів і оглядав місце трагедії, інші хлопці посідали у машини, щоб зігрітися: все-таки не май місяць. Чекали прокурорських.

Пан Михайло працював у карному розшуку не перший рік і добре знав, як слід діяти у таких ситуаціях. Саме йому встигла подзвонити Марія, і саме він летів на виручку своїм знайомим на чолі міліцейського наряду. Уже дорогою викликав «швидку» і підняв на ноги ДПС. Не встиг. Знову це прокляте дежавю...

Бачачи могутню постать Михайла на дорозі, водії старанно і швидко оминали це місце і роз'їжджалися. Дуже мало виявилось бажаючих висунути голову у вікно і спитати:

– Командире, що тут?

Михайло тоді просто глипав своїм сердитим поглядом на цікавого, той втягував голову у плечі і поспішав зникнути чимдалі з очей.

Майор озирнувся навколо, тоді підійшов до Іванової машини, заліз усередину. Зважаючи на його велетенський зріст і могутню статуру, зробити це було зовсім не просто, але він таки всівся на сидінні водія, одягнув рукавички.

– Для кого ж роблять ці машини?

Найперше кидалася в очі спортивна сумка, що стояла на задньому сидінні. Майор легенько обмацав її і зробив висновок, що нічого цікавого у ній бути не може. І тут погляд його вперся у веб-камеру, що була вмонтована зверху.

– Цікаво, що там за кіно?

Доки інформація з флешки «грузилася» у Михайлів планшет, майор продовжував оглядати салон. Зауваживши жіночу сумочку, узяв її в руки, став виймати і розглядати її вміст. У боковій кишенці знайшов паспорт. Розгорнув, на нього дивилася Марія – геть молоде дівча. Далі, вже в іншому відділі знайшов зелену папку з документами. Нашвидкуруч переглянув, перегорнув, тоді склав цю папку і сховав собі у внутрішню кишеню куртки. Схоже, більше тут цікавого не було нічого, тож Михайло сховав планшет, поправив усе, як було, і вийшов з машини.

Навкруги і далі панував спокій: дільничий продовжував стояти біля кущів, балакаючи з кимось по мобільному, а хлопці сиділи в машині й, очевидно, тривали анекдоти. З боку Городка їхала чергова машина, тільки цього разу вона не проїхала повз, а зупинилася на узбіччі. Це була BMW X5, з неї вийшов чоловік у прокурорській формі, зачинив дверцята і натиснув кнопку сигналізації.

Михайло впізнав його – слідчий прокуратури Недоля. Той підійшов, подав руку.

– Привіт доблесній міліції.

– Дай, Боже, і прокурорським... Ой-ой-ой, де ж ти так свою «беху» добив?

Михайло мав на увазі вигляд машини: вона була від коліс до скла обтріскана свіжим болотом.

– Не можу сидіти без діла: проїхався по території, подивився. Думаю, може побачу щось цікаве. А тут як? Що з потерпілими?

– Надії дуже мало. Іде операція. Можлива кома.

– Ну, кома – то ще не крапка. Операцію «Перехват» оголосили?

– Своє діло знаємо.

– Щось знайшли? – далі розпитував Недоля.

– Гільзи від ТТ. Кров. А ще бичок «Мальборо».

– Ножі, пістолети, битки... Як же мені набридли ті їхні дебільні розбори...

Михайло знизав плечима.

– На розбори не схоже: не такий Іван, та й жінка з ним їхала. Не пішов би сам проти чотирьох.

– Чотирьох? – перепитав Недоля, примруживши очі.

– По слідах видно, що нападників було четверо.

– Ух ти. Мало того, що Шерлок Холмс, то ще й Слідопит. Щось засидівся ти в майорах, Міша.

– Михайло, – поправив майор.

Недоля закурив «Мальборо», дійшов ближче до Іванової машини, зазирнув усередину, потім обійшов навколо, вивчаючи сліди на землі.

– Ти, Міша, можеш бути вільним, ми вже далі самі.

Михайло підійшов, горою навис над «слідаком».

– Це були мої добрі знайомі.

Слідчий випустив дим з легенів.

– І чим ти тут допоможеш, Міша? Справа резонансна, в області знають. Полковник уже до мене із самого ранку наярює.

Ніби на доказ тих слів, у Недолі знову задзвонив телефон. Слідчий глянув на дисплей, тоді узяв слухавку.

– Слухаю, товаришу полковник. Так, уже на місці. Працюємо. Так, усе під контролем. Обов'язково. Так, усе зрозуміло, буду доповідати.

Недоля сховав телефон у кишеню, поглянув на Михайла і мовив скрушно:

– От бачиш. І так кожних п'ятнадцять хвилин.

Михайло мовчав, дивився кудись далеко, ніби там хотів знайти відповіді на свої запитання. Нарешті вголос мовив:

– Ну, якщо вже сам полковник так переймається тою справою, то я можу спати спокійно.

– Що ти маєш на увазі? Слухай, Міша, щось ти надто збуджений із самого ранку. Я розумію, знайомих постріляли... Їдь додому, відпочинь собі...

Михайло стояв далі на своєму місці, дивився на сонце, примруживши очі. У Недолі знову задзвонило, він дістав телефон.

– Так. Добре. Зрозуміло, згортайся. Уже виїжджаю.

Михайло допитливо поглянув на нього, слідчий поплескав його по плечу.

– От бачиш, полапали твоїх розбійників. Операція «Перехват» у нас працює бездоганно, так що готуй дірочку на кітелі – медаль отримаєш.

– Хто? – коротко спитав майор.

– Шпана якась.

– Шпана з ТТ не стріляє. Треба далі рити...

Недоля ще раз видихнув дим, викинув недопалок.

– Зараз така молодьож пішла, що не тільки з «тетешками»... Вони вже зізналися. Короче, ти тут усе згортай, а я погнав, треба тих козлів допитати.

Недоля уже хотів іти, як Михайло поклав йому руку на плече.

– Я з тобою, а то знову не тих посадите.

– Не бикуй, Міша... Слухай, а в тих потерпілих діти були?

– Син. П'ять років.

– От суки. Ну, нічого, зараз вони в моїх руках заспівають. А ти, Міша, давай тут закругляйся і їдь додому. Тобі виспатися треба.

Недоля швидким кроком пішов до машини, майор провів його поглядом.

– Скільки разів можна казати: не Міша я – Михайло...

Розділ 8

Марія

Я не знала, куди себе маю подіти. Отак і блудила понад берегом нашого ставу, вимішуючи болото своїми чобітками та рвучи одяг у кущах верболозу. Чогось мене тягло саме сюди, поближче до води. Так і ходила, ніби неприкаяна, перетворюючись із гарної стильної молодії жінки на відьму, від якої годні були жаяхатися люди. Але тут нікого не було. Ближче до обіду почав здійматися вітер. Він потривожив озерну гладь і погнав легеньку хвилю. За вітром придибав і дощ. Холодний нудний грудневий дощик, від якого на душі ставало мерзлякувато. Я закуталася у свою курточку, втягла ший у плечі й намагалася рушити далі, щоб знайти прихисток, але озеро і далі тримало мене.

Здалеку я бачила, як «швидка» забирала Івана. Летіли, вили сиренами, мов на пожежу. Дарма – його уже не врятувати. Він усе стоїть і стоїть перед очима: та посмішка, добрі щирі очі, зморшки на чолі, чорні брови. Намагаюся доторкнутися до нього рукою, але він віддаляється, ніби граючись...

Вітер здійнявся ще сильніший, передвіщаючи бурю, – вода на озері враз потемніла. Я молилася пошепки безперестанку, закликаючи на допомогу усі небесні сили. Мені б зараз піти додому... Там бабуся, синочок. Син... Городок уже, певно, облетіла чутка: усі перестрашені, шукають...

Я заплющила очі і пішла далі понад берегом. Іван не сховався з-перед очей. Згадалася остання наша ніч... Орфей, Еврідіка...

– Я піду за тобою до пекла, – згадалась обіцянка – й очі враз залилися гіркими сльозами, а ноги, підкошуючись, понесли далі.

Стемніло. Я стояла у нашому Городоцькому парку. Переді мною, просто у крутому схилі, була викопана яма. Колись її було забито дошками, але з часом дошки погнили... Мені розповідав Іван, що в дитинстві вони лазили по тих ямах, які, насправді, й не ями, а підземні ходи з Городоцького замку. Замку вже давно нема, а от ходи лишилися. Там було дуже небезпечно через загазованість і загрозу обвалу, та Іван з товаришами все одно лізли...

Підземний хід дихав на мене холодом крізь прогнилі дошки, звідти чулося щось подібне до стогону. Вітер, протяг... А може, то душі, які спускаються з землі у царство мертвих? Я знову стала промовляти «Отчеш» і, не довго думаючи, заходила руками виривати ті дошки, ламаючи нігті та здираючи шкіру до крові. Нарешті я встала, важко дихаючи. З пораних пальців текла кров, одяг був увесь брудний, волосся на голові мокре від дощу. На мене дивився лаз на той світ: він кликав мене до себе, запрошуючи завітати до пекла. Я набрала повітря у легені, видихнула – і полізла просто йому в пащеку...

Це тільки з першого погляду хід був широким. Чим далі я просувалася всередину, тим він ставав усе вузьчим, так що я лізла все глибше і глибше, звиваючись, ніби змія. Присвічувала собі ліхтариком з мобільного. Назад мені вже дороги не було: якби довелося повертатися, то так би й застрягла у цій ямі, але тоді я про це не думала, а лізла вперед. Мені двічі доводилося розгрібати руками завали, при цьому стогнучи з болю та відчаю. Розгребла – полізла далі. Усе вперед і вперед.

За якийсь час хід почав ширшати. Тепер я ним могла пересуватися то рачки, то на колінах. А згодом і на ноги встала, пішла, навіть не пригинаючи голови. Так я йшла і йшла, присвічуючи собі. Хід переважно ішов прямо, хоча деколи траплялися повороти. Раптом я побачила, що дорога розійшлася на три боки. Куди ж мені піти? Почала вивчати все докладно і раптом зауважила ще один хід – четвертий. Він вів донизу. Певно – до царства мертвих. Швидше за все, мені саме туди і треба.

Лізти головою вниз було важко. Та й страшно. В обличчя мені дихав холодний і мокрий сморід. Ліхтарик на телефоні почав мигати – сідала батарея...

Коли я нарешті прийняла горизонтальне положення, то пролізла ще кілька десятків метрів, а тоді враз відчула під руками каміння, а над головою – порожнечу. Присвітила – склепіння, викладене з каменю, як і стіни, було високо, так що сміло можна було ставати на ноги. Встала. Пішла, шаркаючи глухо черевичками об підлогу. Зупинилася. Мій ліхтарик намацав попереду якісь дивні ніші. Підійшла ближче, придивилася – на них лежало щось схоже на людські тіла. Мені б зараз злякатися, запищати, заверещати!.. Мабуть, таки треба було, тільки чогось не верещалося...

На ніші й справді лежав чоловік, закутий у лицарські обладунки. Уже пізніше я зауважила меч, що стримів просто у кам'яному склепінні, загнаний якоюсь силою досередини. Я обережно простягла до лицаря руку, легенько підняла забороло його шолома... Рука враз відскочила. Не може бути... Я знову подивилася на обличчя лицаря – то був мій Іван! Хоча ні: досить схожий, та не він. Пішла далі, розглядала. Усі вони були однакові на вигляд, у латах, усі надто схожі один на одного, ніби й справді брати. Та мого чоловіка між ними чогось не було. Я б його впізнала одразу... Мій ліхтарик світив усе слабше, тож я додала ходи. Перебігала від однієї ніші до іншої, вдивляючись в обличчя, намагаючись знайти рідне. Усі вони були подібні до болю в очах, та мого Івана серед них не було. Не жаліючи своїх ніг, я бігала, кидалася від одного лицаря до іншого, не пропускаючи жодної ніші. Їх тут були сотні, тисячі. Я втомилася. У мене страшенно боліли ноги, а серце калатало у грудях. Коли попереду лишилося кілька останніх ніш, у душу закрався здогад, що, певно, десь пропустила, прогавила...

Я підійшла до останньої. О Боже!.. Так, це був він. Його лице було спокійним, очі заплющені. Я підійшла, посміхнулася, взяла за руку – вона ще була теплою. Ліхтарик згас. Стало так темно, що, здавалося, темнота тисне зусбіч, душить, забирає повітря. Тільки мені уже було якось байдуже. Я лягла, скулившись калачиком, на тій же ніші просто поруч зі своїм чоловіком, пригорнулася до нього і затихла. Думала – померла, однак серце моє билосся. Навіть через усі ці грубезні обладунки, що були на моєму Іванові, я відчувала, що його серце стукає також. Мені навіть здалося, що тепло від мого тіла передавалося до нього. Я мала його зігріти, а тоді він встане!

– Знаю, ти будеш мене сварити, що я прийшла за тобою. Тут темно і страшно. Тільки не смердить смолою і сіркою, як у пеклі. Це вже добре. Зараз трохи тебе зігрію – і ми почнемо вибиратися звідси. Навпомацки підемо: телефон розрядився. Шкода. Та я дорогу трохи пам'ятаю...

Я ще довго щось до нього говорила, тримаючи у своїх долонях його руку. Від усього цього я думала, що божеволію. Чи я заснула, чи лише зімкнула повіки – не згадаю. Тільки коли я знову розплющила очі, навкруги було світло, мов удень. Хто ж тут так яскраво світить?

– Вона мужня жінка, яка прийшла аж сюди, – говорив десь збоку чийсь голос.

– Так, – погодився другий. – Тільки це справи не змінює. Їй написано жити і виховувати сина. Іван же має лишитися тут.

Я підвела голову, роздивлялася навкруги, та нічого не бачила – власники голосів лишилися для мене невидимими. Я зсунулася з ніші, впала на землю долілиць.

– Благаю вас, хто б ви не були, допоможіть мені!

Переді мною враз з'явилися два ангели. Вони взяли мене за руки і допомогли підвестися. Я враз відчула приплив нових сил. Повернулася до свого чоловіка, взяла його за руку.

– Потерпи, милий. Вони нам зараз допоможуть.

Я схопила його за руку і спробувала стягнути з ніші, тільки він у цих обладунках був такий важкий, що я його і з місця зрушити не змогла.

– Допоможіть, благаю вас! – попросила.

Вони мовчали. Я озирнулася, тоді встала перед ними на коліна, склала руки. Хотіла щось говорити, тільки мій язик так і не зміг поворухнутися: коли говорили ангели, люди мали мовчати. Так я і лишилася навколішках... Тим часом ангели презирнулися.

– Треба дати їй шанс, – мовив перший.

– Не думаю. Усі знають, що проти Долі не попреш.

– Вона попре. У неї велике серце. Жінок, які б так любили, дуже мало. Тож Марія заслужила на ще один шанс.

Якийсь час було тихо. Тоді перший голос знову сказав:

– Ти ж розумієш, що тебе... нас чекає, коли вона програє.

– Коли ж переможе, то це буде і наша перемога!

Знову мовчанка.

– Я проти, – знову озвався перший. – Але рішення за тобою.

Я усе чула і розуміла. Хвиля радості так мене накрила, що я аж знепритомніла і знову впала долілиць на камінь, тільки цього разу не забилася: мене ніби підхопила якась сила.

Не знаю, скільки часу минуло, доки я прочулася... Тільки коли очі мої знову розплющилися, я почувалася набагато краще, сила повернулася до мене. Я сиділа на лаві, спершись спиною до стіни. Поруч мене сидів пан Михайло, що раптом заговорив голосом другого ангела:

– Добре, що ти з нами, а то я вже почав хвилюватися...

– Як ви тут? – спробувала я хоча б щось зрозуміти, та поки що у голові нічого не складалося.

– Тобі всього знати не треба, – сидячи з другого боку, сказав вуйко Гаврило також голосом ангела, тільки іншого – першого. Значить, це вони. Михайло і Гаврило...

– Так, ми ангели, тільки час від часу нам треба приймати людську подобу, – випереджаючи мою думку, сказав Гаврило. – Дарма ти сюди полізла: якби не ми – то так би тут і лишилася. Та нічого, зараз вийдеш звідси і розплющиш очі. Ти будеш у лікарні поруч зі своїм чоловіком. У цю ж мить серце його вдарить востаннє... Родина буде з тобою, підтримає у цю тяжку хвилину. Разом ви поховаєте Івана за християнським звичаєм, справите поминки, дев'ятини, сороковини, річницю. Ти будеш виховувати синопця, розповідати йому, яким мужнім був його батько. Років через п'ять до тебе прийде свекруха і скаже, що твоєму синові потрібен тато, що хлопця важко буде вивести в люди без батьківської руки. Тоді твоя подруга познайомить тебе з одним молодим чоловіком...

Я не хотіла далі слухати, проте він і сам замовк, даючи мені можливість сказати.

– Але ж я чула... Ви казали, що дасте мені шанс...

Вони мовчали. Вагалися, думаючи про щось своє. Очевидно, допомігши мені, вони могли багато чого втратити, і я це розуміла, сама не знаючи звідки. Мені ж треба було рятувати свого чоловіка, решта – байдуже. Я не знала, що сказати ангелам, які підібрати слова, щоб переконати їх. Не хотілося кидати порожніх фраз та обіцянок, але й мовчати було годі. Раптом перед моїми очима стала бабуса, яку я любила в дитинстві найбільше з усіх. Вона мені щось хотіла порадити. Так, так, я знаю... Так же вчинив тоді й Орфей!

Пасла Маруся чотири воли в долині.

Гей же в долині,

При молоденькій, при зелененькій ялині!

Ой пасла, пасла, воли згубила в долині.

Гей же в долині.

При молоденькій, при зелененькій ялині!

На другому куплеті мене підтримав і Михайло.

Ходіть татуню воли шукати в долині.
Гей же в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!
Пішла мамуся – воли не знайшла у долині.
Гей же, в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!

– Досить вам, – спробував зупинити Гаврило, але у його голосі не було ані гніву, ані погрози.

Ходи Іванку воли шукати в долині.
Гей же, в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!
Іванко пішов – волики знайшов у долині.
Гей же, в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!

Коли ми дспівали, Гаврило встав, поправив на собі одяг. Він дивився на мене, і його рішення вже остаточно визріло:

– Схоже, вам з Іваном одне без одного волів не знайти. Шкода. Волів. Що ж, нехай буде так...

Розділ 9

Марія

Мене попереджали, та я все ж таки вирішила піти проти Долі. Вона, очевидно, також жінка, тому повинна мене зрозуміти. Мені без мого Івана не буде життя ні на землі, ні на небі, ні у чорній безодні. І я готова була перейти ту безодню, перелетіти, перекричати. Попросила тільки у Богородиці сили, аби не дала впасти, аби не захрип голос та не втомилися крила.

Михайло повів мене назад підземеллям до виходу.

– Що мені тепер треба буде робити? – запитала я дорогою.

– Будь зі своїм мужем, просто не дай йому померти. Якщо зможеш перехитрити Долю і Смерть – твій Іван виживе, вийде з коми.

Ми підійшли до того місця, де тунель розходився на два рукави.

– Ми завше даємо на вибір дві дороги. До речі, так само як і чорні. Усе чесно. Маєш останній шанс передумати. Підеш ліворуч – опинишся у лікарні біля свого чоловіка. Праворуч – перенесешся на сотні років назад, переживеш тисячі чужих життів, поховаєш десятки тисяч своїх рідних. Вирішуй.

– А тут і думати нема про що, – твердо відповіла я.

– Тоді краще залиш просто тут свій страх і свої сльози, бо тобі доведеться випити стільки гіркоти, що душа може не витримати й розірватися на мільйони дрібних частинок.

Я похитала головою:

– У моїй душі житиме надія. Вона переборе страх і висушить сльози.

– Тоді йди. Я проситиму за тебе.

Я з вдячністю поглянула на Михайла і пішла у тунель праворуч. Мене вже нічого не могло зупинити, навіть такі поважні дами, як Доля і Смерть!

Різке світло враз ударило в очі – я закрилася рукою. Так наосліп я зробила іще кілька кроків, раптом відчувши, що стіни тунелю зникли і я опинилася на відкритому просторі.

Ой пасла, пасла, воли згубила в долині.

Гей же, в долині.

При молоденькій, при зелененькій ялині!

Очі мої сьак-так звикли до того світла, так що я розплющила їх і роззирнулася: була на галявині. Сонце поволі заходило за небокрай, посилаючи мені останні промінці, а свіжий вітерець повівав, бавлячись моїм розпущеним волоссям і розганяючи денну літню духоту. Я кліпала очима, дивлячись на людей, що були навколо мене: дівчата у довгих сорочках, із віночками на голові водили хоровод, парубки ж сміялися, жартували, намагалися розвести багаття, наклавши купу дров, кори і сухої трави. Подивилась на себе – була у такій самій сорочці, босоніж. Я роззиралася навсібіч, намагаючись збагнути, де знаходжуся: з одного боку були луки, вкриті шовковими зеленими травами, а з іншого – ліс, із третього – річка. Усе було геть інакшим, але я чомусь одразу все зрозуміла.

– Верещиця...

Раптом дівчата підхопили мене за руки і повели у свій хоровод. Тим часом парубки розклали багаття, і воно шугонуло вгору своїми пекучими язиками.

Ходи, братику, воли шукати в долині.

Гей же, в долині,

При молоденькій, при зелененькій ялині!
Ой братик пішов, воли не знайшов у долині.
Гей же, в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!

Дівчата продовжували співати, і я разом з ними, хоча й було мені не до співів. Та на душі стало легко. Відчувала: так треба. Цей по-справжньому літній теплий вечір мусив привести мене до Івана. Сонце уже повністю сховалося, поступившись місцем купальській ночі. Полум'я ставало все яснішим і все більше притягувало до себе.

Ходи, миленький, воли шукати в долині.
Гей же, в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!
Миленький пішов, волики знайшов у долині.
Гей же в долині,
При молоденькій, при зелененькій ялині!

Раптом дівчата кудись рушили гуртом і мене за собою потягли. Ми бігли в морок, що густо блукав навколо нашої ватри, просто до річки. Місяць враз вийшов з-за хмари й освітив луки, прибережний верболіз, ковзнув своїм холодним промінням по тихій воді Верещиці.

Я ступила босими ногами у тепленьку річкову воду. Дівчата пускали віночки, закликаючи Долю, аби послала їм милого або підказала хоч, звідки його виглядати. Купайло поніс ті вінки на середину ріки, намотуючи на свій довгий вус дівочі прохання. У мене також був віночок, тож я й собі поклала на тиху гладь.

– Прийди, прийди, – попросила.

Він відпливав від мене все далі й далі. Дівчата, регочучи, побігли вже геть, я ж так і стояла у воді. Віночок собі плив і плив, щось мені та віщуючи.

За своїми тяжкими думками я не почула, як він підійшов ззаду й обійняв мене за стан. Я не налякалася, не скрикнула, тільки здригнулася.

– Не бійся, то я.

– Іване, – тихо й млосо вимовила, притисла його руку своєю, аби обійняв мене ще сильніше. Він почув мій ніжний трепет, поцілував у шию.

– Я так довго чекав на тебе, – прошепотів мій чоловік мені у вухо.

Повернулася до нього, обвила його шию руками, поцілувала просто в губи.

– Я прийшла. Тепер уже нічого не зможе нас розлучити. Я виведу, чуєш, виведу тебе звідси. Ходімо, там є вхід у підземелля...

Іван посміхнувся, поцілував. Раптом я вгледіла у його очах сум.

– Що з тобою?

– Тут, Марусечко, не все так просто, дорога наша набагато довша. Згадай Орфея: у царство мертвих легко зайти, та вийти звідти ой як тяжко...

– Але ж ми це зробимо, – перебила я його на півслові.

– Перемогти Смерть можна лише життям. Так само як кривду – правдою, а голод – хлібом.

– Я знаю, але до чого все це? Я заберу тебе, вирву звідси, – повторювала я ці слова, мов заклинання.

Ми так і стояли у воді Верещиці, обійнявшись, тулячись одне до одного. Я ніяк не могла повірити, що це він, що мій Іван повернувся до мене, що я знайшла його. Він обіймав мене за стан своїми сильними руками, вдихав аромат мого волосся. Я чула, як б'ється його серце.

– Опинившись у цій самотині, я довго думав і багато чого збагнув. Коротших доріг через вічність не буває, Маріє. Боже, як я втомився тебе чекати, надія вже відходила від мене все далі й далі.

– Ніколи! Чуєш, ніколи не смій більше втрачати її, – відповіла я.

– Не знаю, скільки нам відведено часу...

– Ми будемо разом...

– Чую, ворони чорні починають злітатися з лісу. На біду...

– Втечемо!

– Звідси нема виходу. Тільки один!

– Що ти таке кажеш, який? Невже у могилу?

– Навпаки – в життя. Ти не бійся, Марусечко, віджени свій страх.

– Не можу. Тривога роз'їдає моє серце.

– Ходи зі мною. Верещиця її змиє.

Я й незчулася, як він зняв із мене сорочку і повів до води. Тепле спокійне плесо і справді мов рукою зняло мою втому, а міцні Іванові обійми розсіяли тривогу. Його сильні жилаві руки тримали мене за стан – я ж обхопила його широкі плечі та не могла націлуватися його солодкими вустами.

– Нам пора, Іване, зараз не час, – шепотіли мої губи, а от руки все сильніше обіймали, лоно тулилося до його живота, а груди мліли від його ласк та поцілунків.

– Купайло нам допоможе. І Верещиця. Вони благословляють нас...

Більше опиратися його сильним рукам та солодким поцілункам я не могла. Десь зовсім поруч товклася молодь, танцюючи, стрибаючи через ватру й голосно регочучи. Часом їхній регіт було чути над самим берегом. Ми не зважали на них: місяць підморгнув нам і зайшов за хмару, ховаючи й нас від чужих очей...

Я ніяк не могла повірити, що усе це зі мною сталося насправді. Ніби якийсь дивний сон. Здавалося, зараз прокинуся – й опинюся на своєму ліжку поруч з Іваном. Навіть намагалася себе ущипнути... Ні, то був не сон, а якась неймовірна реальність...

Ми уже лежали собі потомлені на березі. Він поцілував мене у чоло.

– Ти у мене дуже відважна.

Я поцілувала його у груди, потім у шию, потім смачно-пресмачно в губи.

– Як же нам зробити, аби Доля нас більше не розлучила? – спитала я.

– Тільки слабкі вірять у Долю, у те, що все наперед написано. Коли нам стає трудно, приходить біда чи скрута, ми просимо своїх богів, аби ті допомогли нам, а за це обіцяємо їм багаті дари. І боги помагають. Ходи, я тобі покажу. Підемо до нашого капища і складемо жертву кумирам. Вони захистять нас!

Наскільки я зрозуміла, ангели закинули мене у дохристиянські часи. Я спробувала відмовити Івана, але він уже загорівся своїм задумом, скочив на ноги й заходився вдягатися.

– Наші боги добрі: помагають нам у всьому. Вони дали нам цю землю – добру землю. Тута добре родить хліб, є вдосталь води і трави, річка дає нам рибу, а ліс – деревину, звіра і мед. Ми дякуємо богам і боронимо свої землі: так нам заповіли наші прашури.

Швидко вдягнувшись, він потягнув мене за собою у ніч, так що я ледве встигла накинути на себе сорочку...

Розділ 10

Демон

Ми зайшли у село тихо, пішки, залишивши коней віддаля. Перше, що зробили, – це побили собак. Пси шкірилися на нас, гавкали й кидалися, ми ж їх швидко постріляли з луків, а потім доконали сокирами й списами. Люди вискочили на той гвалт із хат. Багато з них були озброєні, декотрі стискали у руках вили, серпи, навіть кочерги. Глипаючи то на своїх побитих псів, то на нас, напасти таки не наважилися. Вони спробували говорити з нами, але замість вступати у бесіди, наші воїни розійшлися по їхніх господарствах й почали просто грабувати. Бійня почалася, коли ми взялися за їхніх жінок. Вони програли, бо не були так навчені вбивати, як ми. Їм треба було відразу, гуртом на нас натиснути, а не думати й говорити... Тепер же їхні мужі лежали в крові, жінок і дітей ми брали у пута, худобу зганяли, а майно зносили на велику купу...

У ці землі наша орда прийшла ген аж з-за далекого Дону-ріки. Були ми племені аварського, слов'яни ж нас називали обрами. У ці краї, до берегів повноводої Верещиці, ми завітали вперше.

Наш ватаг на ймення Половий стояв посередині захопленого селища й уважно спостерігав за тим, як росли купи награбованого, прискіпливо оглядав бранців, оцінюючи, скільки за кожного з них можна буде виручити у хозарських чи грецьких купців. Це був дебелий чоловіг, закутаний у грецькі обладунки та вовчу шкуру, озброєний бойовою сокирою. Я не раз бачив, як він тим топором розрубав людей навпіл...

– Люблю малих дітей, – сказав я, стоячи поруч із ним та киваючи на немовля, яке тримала на руках одна із захоплених жінок: пишногруда й пишнокоса молодиця. Обри саме відтягли її від чоловікового труп, а поставили гуртом зі всіма.

Оскільки обр навіть не глянув у мій бік, я продовжив:

– Малих дітей я люблю переважно за те, що у них молоді мами. А ще коли й тата нема!

Тільки тепер він на мене поглянув і вишкірився, розуміючи, до чого я хилу, тоді посунув до жінки. Раптом дитина ніби почула щось лихе й почала плакати, мати пригорнула маля міцно до своїх грудей.

– Віддай! – рявкнув ватаг, ударив жінку й забрав дитину, коли та впала. – Мале і так не витримає такої далекої дороги степами!

Далі він передав дитинча мені і махнув рукою, аби я щось із ним зробив. Мале так плакало, аж захлиналися. Жінка кинулась до нього, але ватаг швиденько підімнув її під себе і почав задирати на ній сорочку. Решта людей закам'яніли: холодні вістря аварських мечів блискали перед самими очима.

– Чого ж воно плаче? – мовив я сам до себе, проте навмисно, аби почули інші. – Певно, пити хоче!

Я взяв маля за ніжку і підніс над криницею. Обри знову вишкірилися.

– Не руш, пусти!!! – верещала мати малого, якій ватаг нарешті зумів розвести ноги. Добра краля – за неї нам гарно заплатять, якщо, звісно, цей бик її не замордує.

– Пізно кричати!

Малий полетів униз, тільки булькнув. Вона рикнула диким криком, але нічого зробити більше не змогла. Тільки ридала. Нічого, руські баби сильні, витримає. Вона йтиме степом зі шнурком на руках, прямуючи за нашими кінями, аж доки її не продадуть на якомусь невеличкому ринку котромусь із тих жирнощокх євнухів.

Я обром не був, хоча і прийшов з ними. Моя особа взагалі не мала відношення до жодного людського роду-племени. Мій дім – не держава, не місто й не село, бо народився я у пеклі. На самому глибшому його дні – сьомому. Мені не потрібні були ані золото, ні срібло, а лише загублені, задурманені душі слов'ян.

У них була добра земля, тому ці люди не поклонялися золотому демонові. На цій землі треба було тяжко гарувати, тому й демон пияцтва й розпусти не міг до них підступитися. А ще слов'яни не хотіли визнавати єдиного володаря над собою, вибираючи собі постійно інакших старшин на вічі. Хоч вони й не були наразі християнами, та їхня віра вчила їх любити землю, поважати батьків, зневажати розпусту, злодійство, вбивство і брехню. Що ж із такими робити? Я знав – бити їх тільки страхом! Зневірою, розбратом, лютою жорстокістю... і страхом. Перетворити їх на рабів, а коли ж їхні квітучі душі зів'януть, як восени в'яне усе живе, тоді огорнути кожную душу чорною пеленою смертельного гріха, що називається «рабська натура»!

Зі мною були мої друзяки – Лихо і Біда. Ми майже завжди трималися разом, а диявол нам ще практиканта підсватав – Малого.

Наш загін відколовся від основної аварської орди – і ми пішли палити села, женучи в полон молодих і здорових. Старих, малих і хворих відразу пускали в розхід – обуза в поході неприпустима. Отож і зараз троє моїх друзяк мордують стару бабу, яка вже й ходити не могла, а тільки сиділа й проклинала. Я мимохідь задивився: Лихо і Біда тримали стару, а Малий замахнувся сокирою. Правильно, йому треба набиратися досвіду. Удар – і пики товаришів забризкала кров.

– Та хто ж так б'є, довбню?! – вилаявся Лихо. Вони кинули труп баби Малому під ноги, самі пішли далі, витираючи пики рукавами. Малий побіг за ними, вимахуючи сокирою і сподіваючись, що йому дадуть ще когось убити.

Обри хазяйнували добре: з хат уже було винесено усе цінне, складено на вози. Худобу і невільників також позганяли до купи; поранених, хворих, старих і малих безжально вбили. Часу гаяти не можна – під покровом ночі треба було напасти на ще один городок, що стояв на березі Верещиці і назви поки що не мав. Так і називали – Городок. Треба підійти непомітно, аби не встигли поховатися, напасти з різних боків – уже неодноразово перевірена тактика.

У найтемнішому куті пограбованого селища, поміж перехнябленою старою хатою та тином, порослим високим бур'яном, стояв юда і дивився на нашу розправу. Ні, то не був той самий Іскаріот – його душа з пекла уже ніколи не вилізе. Інший. У цих краях, зрештою, як і всюди, завше можна було знайти чоловіка, здатного продатися за тридцять, а то й двадцять, десять, п'ять срібних монет. Слід було тільки постаратися трохи, дещо пообіцяти – і зрадник купувався чи то на золото, чи на жінку, чи на владу... Глупота, боягузтво, жадібність, заздрість – ось ці струни душі, на яких я так гарно умів вигравати. Так само вийшло і з цим юдою: він продав своїх братів, погодившись непомітно провести нас сюди. Тепер зрадник стояв осторонь, спостерігаючи, як ми грабуємо й палимо, трусився, наче і справжній Іскаріот. Я підійшов до нього.

– Чого стоїш у темноті – виходь на світло. Подивися, як ми тут добре попрацювали, який гарний «урожай» зібрали. А все через тебе. Якби не твоя поміч – поховалися б твої родичі у лісі... Ну, і за ту справу тебе чекає гарна нагорода. Виходь...

– Мені й тут добре, – буркнув юда. Як я і думав: йому на світлі буде страшно. Тоді ще додав, ніби хотів виправдатися переді мною: – Я не через срібло. Ти ж сам знаєш, обре...

– Так-так, знаю. Вони тебе смертельно образили. Помста – добра штука. То, може, тобі й срібла не треба? Собі лишу.

– Ти обіцяв, обре, – підвищив голос юда.

– Так, обіцяв. Але робота нескінчена: ще за темряви нам треба напасти на Городок, – сказав я йому. – Покажеш...

– Тих стежок я не знаю, не бував там ніколи...

Він став труситися ще більше: невже у ньому пробудилася совість? З таких уже користі мало, він мені більше не потрібен. Я йому так і сказав:

– Тоді ти мені більше не потрібен.

– Ти обіцяв мені срібло. І дівчину віддай...

Я спробував ще раз його намовити:

– Слухай, може, ти б мені ще послужив?

– Не хочу. – У цій відповіді була тупа слов'янська непоступливість, тож я відразу зрозумів, що з того хлопця толку уже не буде. – Давай срібло, обре!

Я подав йому капшук з монетами.

– Бери, заробив. Дівку собі вибереш, яку хочеш. Їх у пеклі вдосталь.

– Що таке пекло? – Вони були язичниками, тому про наше князівство поки що нічого не чули.

Я посміхнувся, поплескав його по плечу, другою рукою ж непомітно витягнув ножа.

– Скоро довідаєшся, любий мій друже.

Ударив не в серце – у живіт. Навмисно так вчинив, аби хлопака вмер не відразу, а ще трохи помучився, похаркав кров'ю. Хоча що то за муки проти того, що його чекає там, унизу. Я витер свого ножа, тоді гукнув тому, хто ховався у темряві з протилежного боку.

– Виходь, не бійся.

До мене підійшов ще один юда.

– Ти бачив, що я з ним зробив?

– Бачив, – тихо буркнув він.

– Проведеш нас до Городка?

– Проведу, проведу, – затрусив лякливо головою.

– Ставай на коліна і цілуй моє взуття.

Він спочатку вагався, але коли я кинув на нього свій грізний погляд, юда став навколішки і поцілував.

Отак я всіх людей, що жили понад Верещицею, Дністром, Бугом, Случем, Бистрицею, Дніпром, Десною... збираюся поставити на коліна.

Розділ 11

Східняк

Сам я був нетутешній, тому цих країв добре не знав. Дорогою розпитував у людей подальший шлях, та все одно заблукав у тих лісах, а оскільки наближалася ніч – вирішив заночувати просто серед гущавини. Було б добре повечеряти, однак припаси скінчилися ще напередодні. Що ж: попив води з річки, омив лице від цілоденного сонця, куряви і поту, пустив коня пастися, а тоді розлігся на прогрітій літнім сонечком землі. Нарешті можна витягтися й розкинути вільно руки й ноги.

Натще не дуже солодко спиться: повіки злипаються від втоми, а от думки про соковитий шмат м'яса продовжують снувати в голові. А ще думалося про цей край: гарна тут земля. Кажуть: зовсім недалеко звідси розкинулися гори, тож мені страшно хотілося вже їх побачити. Наш волхв казав, що саме з Карпат почалося розселення усіх наших родів і, просуваючись усе далі на схід, русини сіли на своїй, богами даній землі. Родичі між собою досить часто сварилися, але більше дружили, збиралися до купи в разі біди, молилися одним богам і говорили однією мовою. Кожен рід мав своїх старійшин, яким корився, а одного царя чи короля вони визнавати не хотіли, цінуючи власну свободу. Маючи свою землю, ніколи не йшли захоплювати чужої... У тому була і наша сила, й наша слабкість. Земля завше давала нам те, що було потрібно: ниви щедро колосилися, худоба приносила багатий приплід, народжувалися добрі і гарні діти. У нас було вдосталь води, деревини, звіра, риби та меду. Вона, земля батьків, навчила нас любити одне одного та її – свою матір.

Із сусідами жили через приграничні річки й гори. Часом хтось переходив ті річки чи то з мечем, чи з товаром, чи просто зі словом. Тоді лилася або кров, або мед, а після того кожен повертався до своєї хати.

Набагато гірше було, коли приходила орда...

Раптом я почув крики, підвів голову й угледів спалахи від вогнища. Треба подивитися...

Несподівано мене схопили і поволочили до свого кола. Вогнище палало яскраве, викидаючи цілі снопи іскор у нічне небо. Крики і гул були такі, що аж у вухах лящало. Тримавши за обидві руки, враз із силою потягли у бік вогню, розбігаючись усе швидше. Раптом – стрибок, далі – регіт.

– Беріть його в коло! – знову почувся дівочий вереск.

– Чекайте. Мені до Городка, – просив я, та вони мене не чули.

– Завтра підеш. А нині будеш з нами!

– Купайло нам послав такого витязя!

– З неба нам кинув!

– Та він з дуба впав!

Знову регіт.

– Та дайте ж чоловікові відсапатися! Хіба ж не бачите – з дороги! – спробував за мене вступитися один з парубків.

– Мені ж завтра далі їхати. А зараз – повечеряти б...

Дівчата сяк-так дали мені спокій, хлопці ж спровадили у бік жертovníків:

– Там, біля Лади, знайдеш мед і свіжий хліб: наші боги добрі, поділяться з гостем останнім. А завтра ми запровадимо тебе до нашого Городка...

Жертovníк стояв на березі річки. Хлопці казали правду: тут я знайшов насправду свіжий хлібчик, запашний медок і поїв собі усмак, перед тим помолившись Ладі й подякувавши їй. У відповідь вона мені підморгнула.

Знову вмовстився спати. Очі мої вже заплющилися у напівсні, а регіт дівчат та біснування парубків усе ще долинали до мене. Я посміхнувся. У нас, понад Десною, так же нині палять вогнища й водять хороводи. Недаремно наш волхв каже, що всі ми – браття, онуки Даждьбожі. Знову дівочий веселий сміх. Вони ж тут вельми гарні – дівчата, одначе і в нас, сіверян, не гірші. Марина. Чекає там. Ех, коли б не її очі, добре погуляв би нині... Не можна... Обіцяв...

Сон усе-таки перемагав. Ніби у якомусь мареві, побачив я Марію зі своїм мужем. Вийшовши на цю галявину, вони підійшли до Лади. У жертovníку ледь жеврів вогонь, слабенько освітлюючи ідола. Місяць поливав Ладу згори своїм світлом, а ще відблиски купальської ватри стрибали по її товстих боках. Марія навіть посміхнулася, розгледівши на ідолі очі, рот і ніс.

– Вона добра і помагає тим, хто люблять одне одного, допоможе нам зберегти нашу сім'ю, – пояснив Іван.

Чоловік роздмухав вогонь у жертovníку, підкинув дровець, що лежали поряд. Багаття розгорілося, почало танцювати, сміятися. Від цього Лада враз повеселішала, ще ширше посміхнулася їм... Раптом до них підійшов якийсь старий у ветхому одязі та підперезаний шнуряним поясом.

– Ой не у тих помочі просите, – сказав старий так, що Марія стрепенулася тривожно. Іван же навіть не озирнувся: роздмухуючи вогонь у жертovníку, відповів старому:

– Просимо помочі у Лади, аби зберегла і збагатила нашу родину, щоби біда оминала нашу хату. А ти, старий, чого не веселишся, чом не співаєш зі всіма? А може, ти знайшов уже квітку папороті?

Старий ніби не чув тих слів.

– Ми з Михайлом зробимо все, що зможемо, будемо вас захищати, скільки вистачить снаги. Але ми не всесильні – диявол також не спить. Його полчища проклятих чорними грозовими хмарами будуть сунути на цю благословенну землю, так що руки наші млітимуть від невимовної напруги, а голос захрипне від великого крику. Тож зараз кажу вам – тікайте, що маєте сили.

– Гавриле! – зойкнула Марія. – Скажи, що з нами буде!

Раптом я здригнувся. Розплющив очі, сів. Озирнувся. Старого не було, і тільки Іван з Марією дивилися на мене.

– Ото диво. Правду кажуть, що духи лісу в Купальську ніч на світ виходять. Хто ти: лісовик, цур, пек, пересмішник? – запитав Іван чи то жартома, чи то серйозно.

– Не страхайтесь, не чорт. Східняк я. Сіверянин.

– Ого. Сіверь – далеченько.

– Правда, не близько. На другому кінці землі Руської.

– Чого ж ти забрів у наш край? Може, дівку собі хочеш умикнути?

Тільки тепер я остаточно зрозумів, що Іван з мене кепкує.

– Послали мене старці, князі й волхви землі Сіверської, аби я говорив з вашими старійшинами. Біда прийшла на землю Руську. Обри.

– Чули, – Іван тут же спохмурнів.

– Поляни, сіверь, деревляни, дуліби і радимичі вже дали свою згоду, аби спільно стати супроти ординців!

– І ми станемо з вами! – тут же підхопив Іван.

– Ану тихіше, – раптом втрутилася у розмову Марія.

Вона раптом зблідла, і її серце так забилося, що той стукіт було чути аж до мене.

– Що? – насторожився й Іван. – Я нічого не чую.

І раптом купальську ніч, немов гострий кинджал, розпорів крик:

– Обри!!!

Іван враз підскочив, озирнувся. Нам було видно, як на луках заметушилися парубки і дівчата. Багаття тут же згасло, а всі гуртом побігли просто у наш бік, щоби сховатися у прибережних заростях: Верещиця завше ховала їх від небезпеки.

– Давай руку! – наказав Іван, – і вони з жінкою стрімголов побігли від жертovníка уздовж річки. Я – слідом.

Ми добігли до того місця, де плакучі верби стояли понад самим берегом, опустивши свої віти-коси до самої води. Навкруги було темно: важка чорна хмара закрила нічне небо і нависла над землею, ховаючи місяць і зірки. Сюди прибігло іще кілька дівчат, двоє чоловіків.

– У воду! – наказав Іван.

Він допоміг дівчатам спуститися з берега, насамкінець заштовхав і Марію.

– Іване, – не хотіла вона його відпускати від себе.

– Там наші б'ються! – мовив один з мужів і стиснув у руці сокиру.

– Іване, – схопила Марія чоловіка за руку, але Іван легенько відіпхнув жінку.

– Сиди тут, я скоро.

– Я з вами! – Моя рука вже стискала меч.

Іван витяг з-за пояса ніж, і ми побігли, лишаючи жінок під захистом широкої плакучої верби.

Розділ 12

Марія

Я хотіла стрімголов кинутися за ним, але Гаврило вже був тут, його рука міцно тримала мене за зап'ясток. Я озирнулася.

– Не йди – через тебе обри нас усіх тут знайдуть!

– Але ж Іван...

– Йому зараз більше допоможе твоя молитва, Маріє.

Ангел затяг мене у воду, і ми разом з іншими дівчатами сховалися під віти плакучої верби. Принишкли. Прислухалися, вгадуючи десь удалині звуки бою. Я молилася безперестанку. Пішов дощ. Спочатку краплі падали рідко, вдаряючись об воду річки та розходячись широкими колами. А далі полило як із відра.

За якийсь час там, де раніше чулися крики і дзенькіт мечів, запанувала тиша, тільки дощ продовжував лити, щедро поливаючи землю та змиваючи кров з неї.

– Прогнали, – тихо мовила котрась із дівчат і поволі рушила з нашого сховку.

Гаврило затримав її, приклавши палець до губів, наказав сидіти тихо. Ми усі так і застигли під тим віттям, цокаючи зубами з холоду і страху. Раптом побачили, як на гладь озера упав сніп світла: сюди йшли люди зі смолоскипами. Вони гелготіли щось незрозумілою мовою, рискаючи по кущах верболозу та шукаючи... нас. Один з них підійшов до берега, навіть ступив у воду. Смолоскип його горів яскраво, обр крутив ним у різні боки, пильно заглядаючи туди-сюди. Ми відвернулися, дівчата позаплющували очі, аби тільки не зауважив нашої схованки. Одна дівчинка аж трусилася, так що я пригорнула її до себе і про всяк випадок затулила рота рукою.

А обр тим часом, покрутивши головою, виліз назад на берег. Йому не хотілося лізти у холодну воду, тож він пошкандибав за своїми далі.

– Вони пішли, – сказала я і поволі стала вибиратися з нашої схованки.

– Стій, куди? – спробував ангел мене зупинити.

– Пошукаю Івана.

– Не будь дурною, Маріє: він або втік, сховався, або уже мертвий.

– Ні, він не вбитий. Адже я так щиро молилася! Його, напевно, поранено – і він лежить, стікаючи кров'ю. Я мушу знайти його.

Відмахнувшись від Гаврила, я таки побрела по груді у воді до берега. Тихо вилізши з річки, почала сяк-так викручувати на собі сорочку. Тоді, пригнувшись та ховаючись за кущами верболозу, пішла берегом.

Світало. Вранішня прохолода обійняла мене свіжістю. Злива перейшла, і тепер дрипав дрібний дощик. Хоча ні – знову полило. У мокрому одязі було холодно, проте я поспішала, і серце моє калатало. Я бігла ледь помітною стежиною поміж деревами, які густо росли вздовж річки. По дорозі перестрибнула рівчак, перелізла через завалене дерево, перебрела невеличкий потічок. Із самого початку іще озиралась за обрами, пильнуючи, аби котрийсь із них не побачив мене. Але їх не було, вони пішли, тож я забула про обережність. До поля, де ми ще недавно водили хороводи і на якому потім розгорівся жорстокий бій, було як рукою сгнути.

Я бігла все швидше, як раптом четверо з них випірнули із густої ліщини просто переді мною. Я стала як укопана, дивлячись на них, вони ж вирячилися на мене. Я заклякла. Вдивляючись у їхні обличчя, очам своїм не вірила: це були Біда, Лихо, Малий і Недоля. Вони мали куртки із вовчої шкури, лати, шоломи, а в руках замість пістолетів і биток – мечі.

Недоля першим прочухався і підійшов до мене. Він зазирнув мені в очі – я й далі не могла зрушити з місця. Обр поправив моє волосся, що розтріпалося під час бігу і тепер закривало мої очі й лице, прицмокнув, оцінюючи мою красу. Тут підійшов Лихо, запитав ламано по-нашому:

– Де ховається?

Я відразу зрозуміла, хто його цікавить, – і страх охопив мене ще гірше. Мовчала. Він повторив запитання:

– Де ви ховаєтеся? Де жінки?

Я продовжувала мовчати, не знаючи, скільки іще так зможу грати у Зою Космодем'янську. Недоля ухопив мене за косу і притяг до себе, просичав просто у лице:

– Вона покаже.

Тут він мене вдарив долонею в обличчя, але той удар був більше принизливий, ніж болючий. Раптом у мені щось пробудилося. Я поглянула ординцеві в очі і плюнула просто в морду. Він застиг на мить, потім вдарив кулаком в живіт. Я впала. Інші кинулися на мене – і я таки заробила кілька добрих копняків ногами. Вони били щиро, від душі, та я скрутилася калачиком і закрила голову. На цей гармидер позбігалися й інші степовики.

Побої, як і тоді, стримав Недоля. Він говорив щось до них, пояснював. Наскільки я зрозуміла – вони мали намір мене продати, а за покалічену багато грошей ніхто не дасть. Тоді поставив мене на ноги, приклав меч до горла.

– Ходи з нами. Будеш показувати.

Вони вели мене поміж кущами та деревами, витягали на берег річки, штовхали і смикали за волосся, кричали та погрожували своєю зброєю. Я мовчала. Думала за свого Івана, який десь там лежить на полі й дожидає мене. Певно, вже не дочекається, бо нашого сховку я обрам видавати не збиралася. Хоча вони і так би мене не відпустили, не помилували...

Побачивши, що я мовчу та стомившись блукати по щільних заростях, обри повернулися в свій табір, посідали і розвели багаття. Я сиділа осторонь і дослухалася до того, про що вони гелготіли. Думала. Найперше про те, що буде з Іваном, коли я його не врятую? Хто виростить, виховає нашого сина, якщо і я звідси не повернуся? Хто ховатиме батьків? Чи я жалію за тим, що накоїла? Ні!

І тут до мене підійшов Біда. Цілий час, доки ми тут сиділи, він потягував щось із бурдюка, прищипленого до боку, і я так розумію, що то була не вода. Від нього несло густим винним «амбре», коли він підійшов до мене і присів поруч. Я відвернулася. Він узяв мене за підборіддя, повернув до себе. Тоді нахабно спробував узяти мене за груди. Я відштовхнула його, але він лише показав свої жовті ікла. Щось сказав своїм товаришам, і ті зареготали.

– Відчепися від мене, виродку. Чуєш, відчепись! – скрикнула я.

Він іще раз потяг вина із бурдюка і знову пішов на мене. Я відсовувалася все далі та враз зрозуміла, що мене зараз чекатиме.

– Рятуйте! – заволатала я, а обр тут же вдарив мене в обличчя, так що я впала на землю.

Від того удару я на мить знепритомніла. Степовик витягнув ножа, сів на мене і почав розтинати мою сорочку на спині.

– Рятуйте! – знову крикнула я, хоча вже й мало сподівалася на той рятунок.

І тут підійшов той, кого дикуни величали своїм царем. Половий. Він грубо відштовхнув Біду, показуючи силу своєї влади, і сам став наді мною. Ні, він не мав наміру мене захищати: його також найперше цікавили мої груди, а потім і все інше.

– Я – цар, – представився він, простягаючи до мене руку, я ж у відповідь затопила йому в пику.

– А мені начхати на твоє царство!

Він також з ударом не забарився – ударив так, що аж у голові замакітрилося. Я знову впала. Що було далі – важко пригадати. Пам'ять повернулася, коли степовик підвів мене й почав говорити:

– Я даю тобі вибір. Ти мені віддашся – і я перестану тебе бити. Навіть нагодую. Якщо ні – ти помреш.

У відповідь я хотіла багато чого сказати цьому дикунові, однак вирішила зекономити сили.

– Ліпше смерть.

Половий поглянув на Недолю, той мовчав. Оброві не сподобалася моя відповідь, схоже, він дуже хотів погратися зі мною «по-обоюдному». Знову спитав, підіймаючи ставки:

– Я заберу тебе за Дон, до свого дому. Будеш моєю дружиною і царицею. Житимеш у розкоші. А коли ні, то я віддам тебе на поталу своїх людоловів. Ти помреш у муках і твоє тіло роздиратимуть дикі звірі. Вибирай!

«Ніколи!» – хотіла я крикнути йому в морду, але розбитими губами було говорити доволі тяжко.

Тоді він здійняв наді мною свого меча, і я вже почала прощатися з життям. Усе зависло, кожна секунда тяглася вічністю. Мені привидівся ангел Михайло. Це вже, певно, кінець...

Я досі нічого не можу збагнути, але Половий мене відпустив.

– Іди звідси.

Не бажаючи більше випробувати долю, я встала й, хитаючись, пішла поміж обрами геть із цієї галявини. Вони розступалися переді мною, проводжали поглядами, аж доки я не зникла з їхніх очей.

Я пішла, а потім побігла у бік жертовника, навіть не думаючи про те, що інші степовики можуть крутитися десь поблизу. Ходила поміж жадливо понівеченими людськими тілами, трупи дивилися на мене своїми очима. Поранених не бачила – самі мерці. Ніхто не стогнав, просячи допомоги.

Мій Іван лежав біля самого жертовника, тіло його було по-звірячому порубане мечами: обри мусили добре постаратися, щоб забрати життя останнього захисника Лади. Я впала навколішки поруч із ним, підняла його голову й поклала собі на коліна. Він розплющив очі.

– Прийди... – хотів щось сказати. А може, і все сказав. І затих. Душа його білим голубом полетіла на небо. Дощові хмари враз розступилися перед нею – і сонечко посміхнулося ясним своїм промінням, вітаючись. Ця посмішка була схожа на його, Іванову. Я знаю: то мій чоловік передавав мені останній свій привіт. Сльози грубими горошинами покотилися з моїх очей, я притулила до себе тіло коханого, яке ще недавно гріло мене своєю любов'ю і добротою, а тепер потроху холоне в моїх руках. За своїм боєм я і незчулася, як іззаду підійшов Гаврило.

– Їх треба поховати. Справити тризну...

Я поволі обернулася й поглянула на нього вовчим поглядом. Біль так у мені накипів, що здушив горло, наче клешнями.

– Не треба! – попросила я тихо, але з тією просьбою вирвався із моєї душі увесь біль. Від того шепоту аж захвилювалася вода у річці, птахи зірвалися з верховіть дерев, а сонце враз згасло, ніби це не була тиха мова жінки, а крик тисячі мужів.

Я стояла у підземеллі, Михайло сидів переді мною на лаві.

– Так уже споконвіків повелосся. Приходили то готи, то римляни, то гуни, то авари, то хозари, то ще якась франца. Усе це слуги люцифера, що ішли в чужі краї, послуховавшись лихої намови його. Диявол обіцяв їм багаті землі, коштовні скарби, гарних жінок. А ще їм потрібні були раби, тож вони сунули на цю землю з усіх боків. Іван завше був з тих, що першими йшли в бій і стояли до останнього. Рабом його так ніхто і не зробив.

Михайло сподівався, що пригода з обрами остудить мене, налякає...

– Я бачила тебе там, на тій галявині... Про що ти говорив із ними?

– Ми заклалися...

– Хіба ж таке буває?

Ангел не відповів.

– І що ж ти поставив на кон? – знову спитала я.

– Свої життя, – чесно зізнався Михайло. – Тому мені дуже хочеться, аби ти перемогла...

– Я спробую тебе не розчарувати. Піду до кінця, – відповіла я тихо.

Михайло поглянув на мене.

– Ну, як хочеш. Тільки не кажи потім, що ми тебе не попереджали. І приходити тобі на виручку так, як сьогодні, я завжди не зможу – шануйся ліпше.

– Дякую тобі, – сказала я. – Піду. Можеш не проводити.

Я рушила знайомим уже коридором і на роздоріжжі звернула праворуч. Це був початок моєї довгої дороги, довжиною у тринадцять століть.

Розділ 13

Сьогодення

Пан Михайло чудово розумів, що органи не будуть зі шкіри пнутися, аби розібратися в цій справі, хоча спочатку всі вони дружно імітували бурхливу діяльність. Не те що Городок – ціла область шуміла про замах на Івана: ширилися чутки, журналісти вибудовували усілякі версії, найчастіше висмоктані з пальця. Під цим тиском громадськості обласна прокуратура кинула усі сили, аби закрити справу. Не розслідувати, а таки закрити! По гарячих слідах полапали перших-ліпших місцевих наркоманів-гопників і повішали на них усіх собак. Якби не Михайло – засіли б хлопці надовго.

Тим часом Іван був у комі, стан його лишався критичним...

Після того як Михайло втрутився в розслідування, слідчий Недоля його зненавидів усім серцем. Хоча, якщо розібратися, він мав би бути вдячним за все, що Михайло робить, фактично взявши розслідування на себе. У майора був колосальний досвід роботи, а найголовніше – бажання розібратися. Пішли й перші результати: дівчата з «Княжого двору» впізнали «ДПС-ника», якого зафіксувала Іванова веб-камера. Виявилось, що ці четверо виродків перед самим нападом сиділи собі у ресторані і їли борщ з пельменями! Офіціантки їх не знали – не тутешні козаки, але машину запам'ятали – вишневу «дев'ятку».

Пан Михайло був уже під прокуратурою, аби побалакати зі слідчим, «пробити» номери машини по обласній базі. Недолі іще не було на місці, тож Михайло сидів у своїй старезній «Ниві», вкотре переглядав запис на планшеті. Ось Марія дзвонить до нього, тоді мінівен рве з місця... А за деякий час жінка повертається до машини, бере звідти портфель і передає якомусь хмирю, котрого в темряві не видно...

Що ж могло бути таке цінне у тому портфелі? Зазвичай, гроші носять у гаманці. Хоча, якщо багато... Може, Іван віз комусь взятку? Ні, він ніколи не був хабарником і не давав принципово нікому. Певно, там були якісь важливі папери. Добре, тоді чого «майданна бухгалтерія» із зеленої папочки не були в тій течці, а у Маріїній сумочці?

Багато у пана Михайла було запитань, а от з відповідями не дуже густо. Та нічого, слідство покаже.

Михайло визирнув у вікно і побачив, що Недолина «беха» підїхала, припаркувалася.

«Добрі ж машини в обласній прокуратури. Цікаво: всім такі дають чи тільки заслуженим?»

Ця думка примусила майора замислитися. Взагалі, він ненавидів хабарників і перевертнів, як міг намагався розібратися з ними своїми методами, через що його особова справа рясніла численними доганами. Недоля був нетутешній, тому про його справи Михайлові було відомо зовсім мало, хоча вигляд чорної лискучої машини наводив на певні думки.

«Певно, тьоща йому купила», – мовив сам до себе Михайло і вийшов зі своєї усіма бідами битой «Ниви». Недоля саме наближався до дверей Городоцької прокуратури, коли Михайло загородив йому дорогу.

– Фізкульт-привіт!

«Слідак» поглянув на нього спідлюба.

– А, Міша. Ну, давай, кажи скоренько: у мене мало часу.

– Розумію, – кивнув головою Михайло. – Багато роботи.

– Не то слово. А через тебе стало ще більше.

– А я саме по тому питанню і прийшов...

Недоля зрозумів, що швидко йому від Михайла відкараскатися не вдасться, тому витяг пачку «Мальборо», закурив.

- О, добрі папіроси куриш!
- Пригощайся. – Слідчий простягнув майорові пачку, але той відмовився.
- Трутка!
- Шо, імпотенції боїшся? Ніколи не вір в то, що пишуть на пачках, то всьо фігня. Михайло чомусь посміхнувся.
- Не знаю, пане прокурор, вам видніше.
- Недоля ще раз затягся, видихнув.
- Добре, кажи, що хотів, бо в мене і справді мало часу.

А Михайло вже нічого казати не хотів. Він враз пригадав собі, що криміналісти знайшли на місці злочину «бичок» від «Мальборо», – і йому ніби в голові просвітліло, все раптом стало на свої місця.

– Та хочу сказати, що думав я над тим усім. Певно, дарма ми відпустили тих наркоманів, – сказав, аби хоч щось сказати.

– Ти тільки тепер зрозумів це, Міша! Стільки роботи коту під хвіст пішло, а вбивці через тебе і далі на волі!

Михайло озирнувся навколо.

– Ну, то що ти хотів? – нагадав про себе Недоля.

– Та таке, вже нічого.

Слідчий поглянув на майора знизу вгору.

– Ти шо, бухаєш? Зав'язуй з цим, Міша.

Слідчий обійшов Михайла і рушив далі.

– Я не Міша – Михайло, – поправив майор і пішов до своєї машини.

Опинившись у салоні «Ниви», Михайло узяв у руки ту зелену папочку, котру знайшов у Маріїній сумочці. Почав гортати. Тільки тепер йому стало все до кінця зрозуміло, а всі ланки склалися в один ланцюжок. Значить, так: тітушки полювали за Івановими документами, бажаючи захопити частину «майданної бухгалтерії», а при нагоді хапонути собі його проекти, фірму, фонд. Іван ще раніше розповідав, що до нього підходили різні люди... І, як видно, люди непрості. Певно, і телефон прослуховували, коли були такі обізнані! От чому Недолина машина була така обляпана болотом – покинувши десь «дев'ятку», польовими дорогами кружляли на BMW, сліди замотували. Тепер стало зрозуміло й те, чому Недоля так тягне із розслідуванням справи, чого так хотів кинути за ґрати невинних!

Потрібні були докази.

Недоля все ще стояв на сходах і докурював. До нього саме підійшов якийсь молодик, вони почали про щось притишено говорити. Михайло швидко схопив свій планшет, легенько «прицілився» і зробив фото, потім ще одне, ще. Тим часом Недоля дав співрозмовнику щось схоже на банкноту – і вони розійшлися не прощаючись.

Михайло швиденько обробив фото, тоді витягнув з кишені візитівку, яку дали йому у «Княжому дворі».

– Так, і-мейл...

Він відправив повідомлення, а тоді набрав на телефоні чийсь номер.

– Олю, привіт... Це я, Михайло... Так, з міліції... Слухай, Олюню, а ти зараз за комп'ютером? Ану, кинь оком у свою скриньку... Добре, зачекаю... Пізнаєш? Як, відразу двох? Ти впевнена?... Добре, дякую, сонце, з мене «Світоч»!

Відклавши телефон, майор тут же прокрутив ключ: «Нива» ревнола й бухнула в атмосферу чорним димом. Михайло рушив у напрямку, куди щойно пішов невідомий молодик. Його ніде не було, зате майор побачив вишневу «дев'ятку». Зупинився, став роззиратися. А ось і молодик: вийшов з продуктового магазину, несучи два повних кульки.

– Ага, узяв у Недолі грошей і накупив жратви. Де ж ви відсиджуєтесь, невже у нього на дачі? Нічого, зараз ми вас вистежимо...

Вишнева «дев'ятка» рушила з місця, «Нива» тихенько поїхала назирцем...

Розділ 14

Марія

Часи минали разом з водою, яку несла поміж своїми берегами наша Верещиця. Мій чоловік знову відродився у своєму народі, у своїх нащадках, вкотре повстав з попелу, ніби птах Фенікс. Наша добра земля, а також батьківська наука і материнська молитва робили його таким же добрим, чесним і сильним. Знов і знов приходила купальська ніч, знов і знов він підходив до мене... Тоді відходив. Інколи давала Доля нам одну ніч, часом тиждень, місяць, рік, п'ять років. Аж раптом приходили то обри, то хозари, то печеніги, то ляхи, то ще хтось – хіба ж їх усіх запам'ятаєш?

Легші часи настали, коли наші роди поклонилися київському князеві Володимирі – володарю земель руських. Він захистив нас від ворогів, дав нам Бога істинного. Ми щиро молилися Господу, не забуваючи і Купала з Колядою, понад усе цінуючи заповіді батьків.

Верещиця і далі несла свої води: скоро могутня Русь розсипалася на князівства, Київ утратив свою силу. Наші князі засіли в Галичі, і родичі слухали їх, билися з ворогами і орали землю нашу.

Життя тривало. Ми побралися з Іваном восени, а до зими вже звили своє гніздечко, свою хату. Це не був царський палац, але тут було чисто, затишно і тепло. Половину хати займала піч, були тут і лави, і скриня, і наша з Іваном лежанка. Свічка, що стояла на скрині й миготіла своїм вогником, освітлювала світлицю. Я стояла біля печі і розтирала у макітрі мак макогоном. Меду в нас було вдосталь, тож святвечірня кутя мала бути солодкою. За віконцем літав сніжок, підтикав морозець. Всюди панувала тиша, яка завжди спускається на землю перед Різдвом Христовим. Я думала собі про те, що завжди любила ці свята, любила колядувати, любила той дух Святвечора. А ще до голови приходила дивна думка, що зі мною щось не так. Якесь дивне таке відчуття переповнювало мене, але не лякало, не тривожило, а, навпаки, веселило і заспокоювало, вселяло надію. Мені хотілося плакати з радості і посміхатися, притулитися до свого коханого. Я була не сама, відчувала, що іще одна малесенька душа поселилася у моєму лоні.

За віконцем геть стемніло. Двері відчинилися, у хату ввійшов Іван, а за ним заскочив і морозець, але тут же і втік, налякавшись нашої печі.

– Ух, посипало. – Іван струсив із кожуха сніг, а тоді роздягнувся. В руках з двору приніс сніп-дідух. Чоловік підійняв його обережно, ніби живу істоту. – Заходь, діду, до хати. Поставимо тебе отут на лаві, аби сторожував наш дім від хвороби, біди і всякої нечисті.

Коли дідух зручно вмовстився на своєму почесному місці, присів на лавку й Іван.

– Худобу я обійшов, нагодував. Треба буде у жолоби ще куті кинути, аби здорові були, приплід приносили. І курам дати, аби файно неслися, і псові, аби гавкав.

Він завше таким був: як щось робив, то докладно, ретельно, до кінця. Ще й підспівував при тому. З нього був добрий господар – ми завше мали хліб і до хліба. Я дивилася на нього, не можучи відірвати погляду, люблячи кожну клітинку його тіла.

– Сідаймо до вечері, – запропонував він. – Зараз із колядою вже почнуть ходити. Може, й ми підемо? Чого в хаті сидіти? І до церкви треба...

Я накрила скриню білим обрусом, не забувши постелити під низ пахучого сінця. Далі поклала кутю, тоді рибу, капусту, пампухи, сушеню. Багатий цього року у нас вийшов стіл.

Ми навіть не встигли скуштувати всіх страв, як за вікном загриміла коляда:

Ой пасла, пасла, воли згубила в долині.
Гей же, в долині.

При молоденькій, при зелененькій ялині!..

У Івана велика була родина, тож прийшло їх багато – так що ледве вмістилися в хаті. Щедрий стіл, коляда, весела розмова – ми завше вміли святкувати. А ще у нас на Святвечір було прийнято згадувати тих, кого з нами зараз нема, просити помочі у Господа для тих, хто зараз не з родиною, хто у далекій дорозі чи тяжкому поході.

Родичі мали мого Івана за мужа мудрого, радилися з ним й уважно прислухалися до його думки. Сидячи за столом, розпочали розмови про справи господарські, а далі перейшли до справ державних.

– Не хочуть наші бояри приймати Данила, – почав розмову середущий брат.

– Пам'ятають ще отця його – Романа. Добре він тим боярам залив сала за шкури. Сиділи тоді тихо і до вільних общинників не пхалися. Тепер же страх зовсім загубили, забули Бога в череві... – підхопив і молодший.

Я до розмов чоловічих не пхалася ніколи. Любила слухати, як говорить мій Іван, бо розмовляв завше мудро і зважено, а ще я дуже любила м'який тембр його голосу. Та коли мова заходила про справи державні, серце моє мимоволі стискалося. Я знала, що він ніколи не стоятиме осторонь громади, та більше, завше готовий був іти попереду. Я озирнулася, слухаючи, що він казатиме, поклавши мимоволі руку на живіт. Мій муж налив собі узвару, випив.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.